

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітній ступінь «Магістр»

на тему:

**ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЯГІД У
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ**

Виконав: студентка 2 курсу, групи Ек-61

Спеціальності 051 «Економіка»

(шифр і назва)

Жигайло Роксолана-Мар'яна Богданівна

Керівник: _____
(Прізвище та ініціали)

Рецензент: _____
(Прізвище та ініціали)

ДУБЛЯНИ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ

Освітній ступінь Магістр
Спеціальність 051 «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
економіки

(підпис)

Сиротюк Г. В.
(прізвище, ім'я, по батькові)

«04» березня 2024 року

З А В Д А Н Н Я
на кваліфікаційну роботу студентці
Жигайло Роксолані-Мар'яні Богданівні
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Економічна ефективність виробництва ягід у сільськогосподарських підприємствах

керівник роботи:

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЛНУП № 740/к-с в редакції від 16 жовтня 2024 р.

2. Строк подання студентом роботи до «26» листопада 2024 року

3. Вихідні дані до роботи нормативно-законодавчі акти, літературні джерела, дані сільськогосподарських підприємств, статистична звітність.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Вступ

Розділ 1. Теоретико-методичні основи економічної ефективності виробництва ягід

1.1. Сучасний стан та проблеми розвитку галузі ягідництва в сільськогосподарських підприємствах

1.2. Фактори, що впливають на економічну ефективність виробництва ягід

1.3. Методичні підходи до оцінки ефективності виробництва ягід

Розділ 2. Оцінка сучасного стану та економічна ефективність виробництва ягід у сільськогосподарських підприємствах

2.1. Аналіз стану виробництва ягід у сільськогосподарських підприємствах

2.2. Оцінка економічної ефективності виробництва ягідної продукції

2.3. Економічна ефективність реалізації ягідної продукції

Розділ 3. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва ягід

3.1. Впровадження інновацій та сучасних технологій у виробництво ягід

3.2. Економічні та фінансові інструменти забезпечення розвитку ягідництва

3.3.Перспективи розвитку ринку ягід

Висновки

Список використаних джерел

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): рисунки, таблиці, схеми

6. Дата видачі завдання «04» березня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи
1.	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Написання аналітичного огляду. Вивчення об'єкту. Аналіз існуючого стану (складання програми; написання пояснювальної записки; підготовка картографічних матеріалів для КР).	березень-серпень 2024 р.
2.	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	вересень 2024 р.
3.	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи. Написання економічної частини роботи; висновків і пропозицій з реалізації роботи; кінцеве редагування пояснювальної записки; оформлення кінцевого варіанту роботи та інших графічних матеріалів, які представляються до захисту в ЕК).	жовтень 2024 р.
4.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача пояснювальної записки керівнику КР; виправлення його зауважень; здача КР на рецензування; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	листопад 2024 р.
5.	Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі (написання доповіді й погодження її з керівником КР; виправлення зауважень у графічній частині).	грудень 2024 р.

Студентка

(підпис)

Жигайло Р-М. Б.

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

(прізвище та ініціали)

УДК: 338.43:631.11 (477.83)

Кваліфікаційна робота: 80 ст. текст. част., 23 рис., 11 табл., 73 літературних джерела.

Жигайло Р.-М. Б. – Кваліфікаційна робота. Кафедра економіки. – Дубляни, Львівський НУП, 2024.

У вступі обґрунтовано актуальність, мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження.

У першому розділі кваліфікаційної роботи розглянуто теоретичні основи економічної ефективності виробництва ягід на даному етапі. Досліджено сучасний стан та проблеми розвитку галузі ягідництва, фактори внутрішнього і зовнішнього середовища, які впливають на економічну ефективність виробництва ягід та методику дослідження.

Другий розділ присвячений аналізу сучасного стану виробництва ягід у сільськогосподарських підприємствах Львівської області з основним акцентом на ТЗОВ «Агро Фрутіка Бишків». Проведена оцінка економічної ефективності виробництва та реалізації ягід.

У третьому розділі запропоновано шляхи підвищення економічної ефективності виробництва ягід, а саме впровадження сучасних технологій, перехід до виробництва органічної продукції. Вказано на особливості використання економічних та фінансових інструментів розвитку ягідництва. Особлива увага приділена перспективам розвитку ринку ягід.

На основі досліджень сформульовані висновки та пропозиції.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, продукція ягідництва, ефективність виробництва, інновації, державні інструменти, ринок ягід.

АНОТАЦІЯ

Розглянуто теоретичні основи економічної ефективності виробництва ягід. Досліджено сучасний стан та проблеми розвитку галузі ягідництва, фактори внутрішнього і зовнішнього середовища, які впливають на економічну ефективність виробництва ягід та методичні підходи до оцінки ефективності виробництва. Проведено аналіз сучасного стану виробництва ягід у сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Здійснено оцінку економічної ефективності виробництва та реалізації ягід. Запропоновано впроваджувати сучасні технології та інновації у виробництво ягід. Вказано на особливості використання економічних та фінансових інструментів розвитку ягідництва. Окреслено перспективам розвитку ринку ягід.

Ключові слова: сільськогосподарські підприємства, продукція ягідництва, ефективність виробництва, інновації, державні інструменти, ринок ягід.

ANNOTATION

The theoretical foundations of the economic efficiency of berry production have been examined. The current state and challenges of the berry industry's development have been studied, as well as internal and external factors affecting the economic efficiency of berry production and methodological approaches to evaluating production efficiency. An analysis of the current state of berry production in agricultural enterprises of the Lviv region has been conducted. The economic efficiency of berry production and sales has been assessed. The introduction of modern technologies and innovations into berry production has been proposed. The specific features of using economic and financial tools for the development of the berry industry have been highlighted. The prospects for the development of the berry market have been outlined.

Keywords: agricultural enterprises, berry production, production efficiency, innovations, government instruments, berry market.

ЗМІСТ

Вступ.....	7
Розділ 1. Теоретико-методичні основи економічної ефективності виробництва ягід.....	10
1.1. Сучасний стан та проблеми розвитку галузі ягідництва в сільськогосподарських підприємствах.....	10
1.2. Фактори, що впливають на економічну ефективність виробництва ягід.....	17
1.3.Методичні підходи до оцінки ефективності виробництва ягід.....	23
Розділ 2. Оцінка сучасного стану та економічна ефективність виробництва ягід у сільськогосподарських підприємствах.....	29
2.1. Аналіз стану виробництва ягід у сільськогосподарських підприємствах.....	29
2.2. Оцінка економічної ефективності виробництва ягідної продукції.....	35
2.3. Економічна ефективність реалізації ягідної продукції	44
Розділ 3. Шляхи підвищення економічної ефективності виробництва ягід.....	53
3.1. Впровадження інновацій та сучасних технологій у виробництво ягід.....	53
3.2 Економічні та фінансові інструменти забезпечення розвитку ягідництва.....	57
3.3.Перспективи розвитку ринку ягід.....	61
Висновки	67
Список використаних джерел.....	72

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток аграрного сектора має важливе значення для продовольчої безпеки країни, створення нових робочих місць та розвитку сільських територій. Важливе місце в аграрному секторі належить виробництву ягідної продукції. Попит на ягідну продукцію, зокрема лошину, малину, полуницю та інші ягоди, постійно зростає, оскільки споживачі все більше цінують продукти з високим вмістом вітамінів та антиоксидантів.

Виробництво ягід має значний економічний потенціал для сільськогосподарських підприємств, оскільки воно сприяє підвищенню рентабельності та диверсифікації їхньої діяльності. Проте ефективність вирощування та реалізації ягід залежить від оптимізації ресурсів, зниження витрат на виробництво, підвищення якості продукції та використання сучасних технологій. Аналіз економічної ефективності ягідництва дозволяє визначити ключові фактори, що впливають на конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств, а також сформулювати рекомендації щодо підвищення продуктивності та прибутковості у цьому сегменті.

Таким чином, дослідження ефективності виробництва ягід має практичне значення, оскільки сприяє розвитку аграрного сектору, збільшує його експортний потенціал та задовольняє попит на якісну та корисну продукцію.

Дослідженнями ефективності виробництва ягідної продукції займалися науковці: О. Власова, І. Кухтіна, Л. Костюк, І. Мамалига, О. Варченко, В. Вострякова, Т. Чайка, І. Яснолоб, Н. Матвійчук, А. Коваль, Т. Ярошевич, Є. Крикавський, Н. Кузьо, Н. Косар, Р. Черкас, Л. Галат та інші. Проте потребують ґрунтовнішого дослідження питання щодо впровадження сучасних технологій, підвищення якості та конкурентоспроможності ягідної продукції.

Мета роботи полягає в дослідженні економічної ефективності виробництва ягід у сільськогосподарських підприємствах та розробці рекомендацій для підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва ягід.

Для досягнення даної мети потрібно вирішити такі завдання:

- дослідити сучасний стан розвитку галузі ягідництва;
- вказати на основні фактори, які впливають на ефективність ягідництва;
- проаналізувати методичні підходи до оцінки ефективності виробництва ягід;
- провести аналіз сучасного стану виробництва ягід у сільськогосподарських підприємствах;
- здійснити оцінку ефективності виробництва та реалізації ягідної продукції;
- запропонувати шляхи підвищення економічної ефективності галузі ягідництва.

Об'єкт дослідження – процеси виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області з основним акцентом на ТЗОВ «Агро Фрутіка Бишків».

Предметом дослідження є аналіз економічної ефективності виробництва ягід у сільськогосподарських підприємствах, зокрема, шляхів підвищення прибутковості та оптимізації витрат у галузі.

Методи дослідження. У роботі використовуються наступні методи дослідження: аналіз статистичних даних – для порівняння динаміки розвитку ягідного виробництва за певний період; факторний аналіз – для визначення впливу окремих факторів на продуктивність та рентабельність виробництва; метод порівняння – для порівняння в динаміці виробництва ягід; метод експертних оцінок – для визначення перспективних напрямів розвитку ягідництва та прийнятті управлінських рішень; SWOT-аналіз – для аналізу

сильних і слабких сторін підприємств, можливостей і загроз у ягідному виробництві.

Інформаційною базою кваліфікаційної роботи послужили праці науковців, нормативно-законодавчі акти, дані річної звітності сільськогосподарських підприємств, дані Головного управління статистики у Львівській області, літературні джерела.

Наукова новизна отриманих результатів кваліфікаційної роботи: узагальнено сутність терміну «економічна ефективність» та подано власне бачення; запропоновано шляхи підвищення виробництва ягідної продукції на основі впровадження інновацій та сучасних технологій; окреслено економічні та фінансові інструменти розвитку ягідництва.

Практичне значення результатів дослідження. Результати дослідження можуть бути основою для обґрунтування інвестиційних проєктів у виробництво ягід, що дозволить розвивати інноваційні підходи, включаючи впровадження сучасних технологій. Висновки можуть бути використані органами місцевої влади для створення програм стимулювання ягідного виробництва, враховуючи його роль у розвитку сільських територій і збільшенні зайнятості населення. Загалом, впровадження одержаних результатів дозволить забезпечити стабільне економічне зростання підприємств, що спеціалізуються на виробництві ягід, та підвищити їхню конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЯГІД

1.1. Сучасний стан та проблеми розвитку галузі ягідництва в сільськогосподарських підприємствах

Ягідництво в Україні є однією з перспективних галузей сільського господарства, що здатна забезпечити високі економічні показники. Попит на ягоди, як свіжі, так і заморожені, зростає як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

В Україні наявний суттєвий природний, кліматичний, логістичний та потенціал для виробництва ягід. Однак структура галузі ягідництва, її характер, недорозвиненість необхідної інфраструктури, разом із потребою в значних інвестиціях для модернізації, суттєво уповільнили розвиток галузі порівняно з сучасними інноваційними змінами у ягідництві.

В Україні в структурі площ плодових-ягідних насаджень на ягідні культури припадає 2 %.

Ягоди багаті на вітаміни та мають досить велику харчову цінність. Ягідні культури мають здатність швидко досягати та при доброму догляді можуть бути високоврожайні. Свіжою продукцією ягідництва можна забезпечувати споживачів досить тривалий період – від весни до осені (вирощування ремонтантних сортів ягід).

Галузь ягідництва, як й інші галузі аграрного сектору, опинилися в екстремальних умовах у зв'язку з війною, яка триває в країні. Одні підприємства диверсифікують ягідний бізнес, інші скорочують площі насаджень.

Проте, попит громадян на плодово-ягідні культури повністю задоволений, незважаючи на те, що внаслідок війни було втрачено 25 % площ ягідників. Вінницька, Чернівецька, Хмельницька, Дніпропетровська, Львівська та Полтавська області, які є провідними виробниками ягід, здатні забезпечити потреби в цій продукції. Для підтримки розвитку галузі в Україні уряд надає грантову допомогу виробникам сільськогосподарської продукції на створення та розвиток садівництва, ягідництва та виноградарства [1].

Аналіз площ насаджень ягідних культур показує, що в динаміці за три роки загальна площа зменшилась у 2023 р. на 14,0 % порівняно з 2021 р. і становила 18,4 тис. га. Якщо аналізувати в розрізі суб'єктів господарювання, то підприємства також зменшили площу до 4,8 тис. га, що на 18,6 % менше, ніж у 2021 р., а господарств населення - на 12,3 % і становила в 2023 р. 13,6 тис. га. (рис. 1.1).

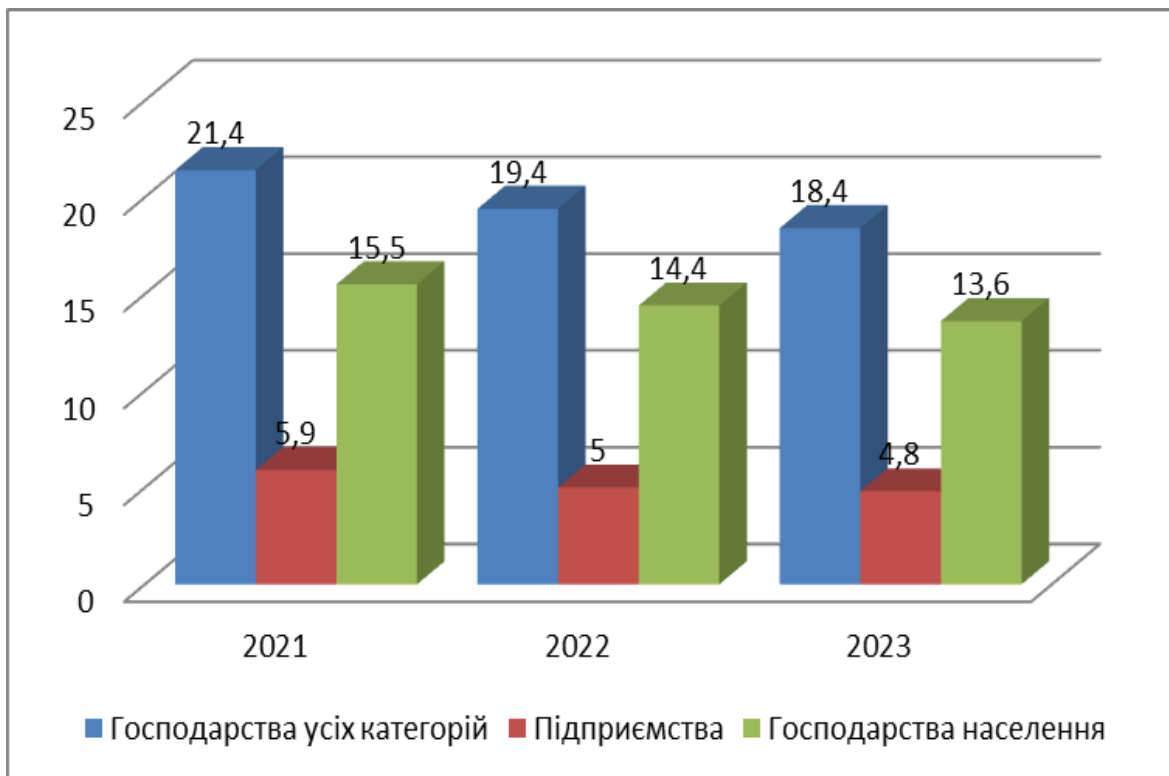

Рисунок 1.1. Площі насаджень ягідних культур в Україні, тис. га*

*Побудовано за даними Держкомстату України [2].

Звідси бачимо, що частка сільськогосподарських підприємств у площі ягід становить 26,1 %, а господарств населення – 73,9 %.

Вирощування ягід у великих сільськогосподарських підприємствах має низку переваг порівняно з індивідуальними та малими фермерськими господарствами [3]:

1. Сільськогосподарські підприємства зазвичай мають більші земельні площі та ресурси, що дозволяє економити на масштабах виробництва, знижує собівартість продукції та підвищує її конкурентоспроможність.

2. Великі підприємства мають більше можливостей інвестувати в сучасні технології для вирощування, збору та зберігання ягід. Автоматизація та механізація процесів знижують витрати праці та підвищують ефективність.

3. Завдяки застосуванню передових технологій та контролю якості великі підприємства можуть забезпечити стабільну якість продукції, що сприяє збільшенню довіри споживачів та підвищенню попиту.

4. Сільськогосподарські підприємства мають розвинену логістичну інфраструктуру, що дозволяє швидше та ефективніше доставляти ягоди до кінцевого споживача, мінімізуючи втрати через псування.

5. Великі підприємства можуть співпрацювати з науковими установами, впроваджувати результати досліджень та розробок у практику, що підвищує врожайність та стійкість до шкідників і хвороб.

6. Завдяки використанню сучасних методів ведення господарства великі підприємства можуть дотримуватися екологічних стандартів, впроваджувати органічне землеробство та мінімізувати вплив на довкілля.

7. У великих підприємствах легше організувати навчання персоналу, що забезпечує професійний підхід до вирощування та догляду за ягодами.

В Україні найбільше вирощують такі види ягідних культур: суниця, полуниця, ожина, малина, смородина, агрус, лохина та інші. Україна є в числі перших світових виробників малини та смородини [3, с. 54].

До початку повномасштабного вторгнення площі посіву під основними ягідними культурами зазнавали не суттєвих змін. Так, площі насаджень суниці і полуниці зменшились лише на 1,2 % у 2021 р. порівняно з 2010 р., смородини – на 15,9 %, тоді як малини і ожини зросли на 5,9 % (рис. 1.2).

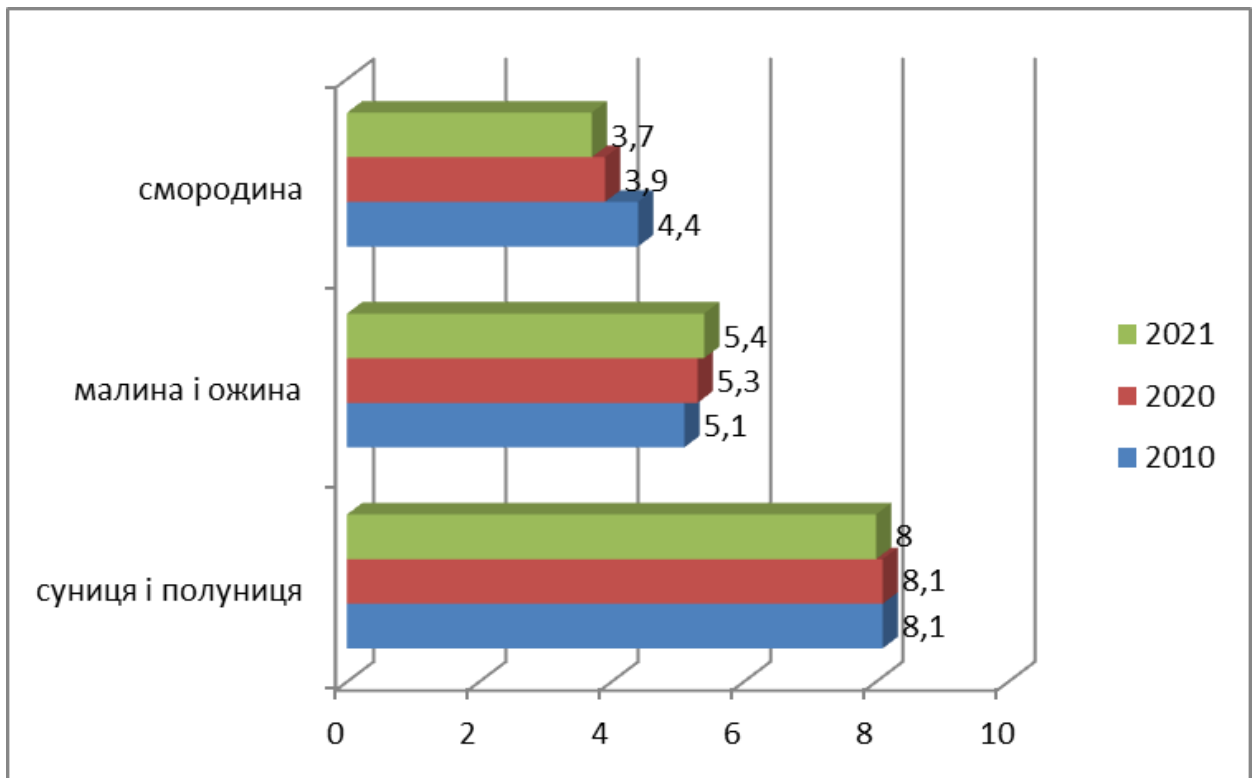

Рис. 1.2. Динаміка посівних площ основних ягідних культур в Україні, тис. га*

*Побудовано за даними Держкомстату України [2]

Проте, внаслідок війни, площі під ягідними культурами з року в рік скорочуються, зокрема, малиною, полуницею, чорницею та іншими видами.

Сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства активно впроваджують нові технології вирощування, що дозволяє підвищити врожайність, якість продукції та продуктивність галузі.

Зменшення площ наклало свій відбиток на зменшення урожаю. У 2022 році було зібрано 123,2 тис. т ягід, а у 2023 році – 120,5 тис. т, що на 2,2 % менше (рис. 1.3).

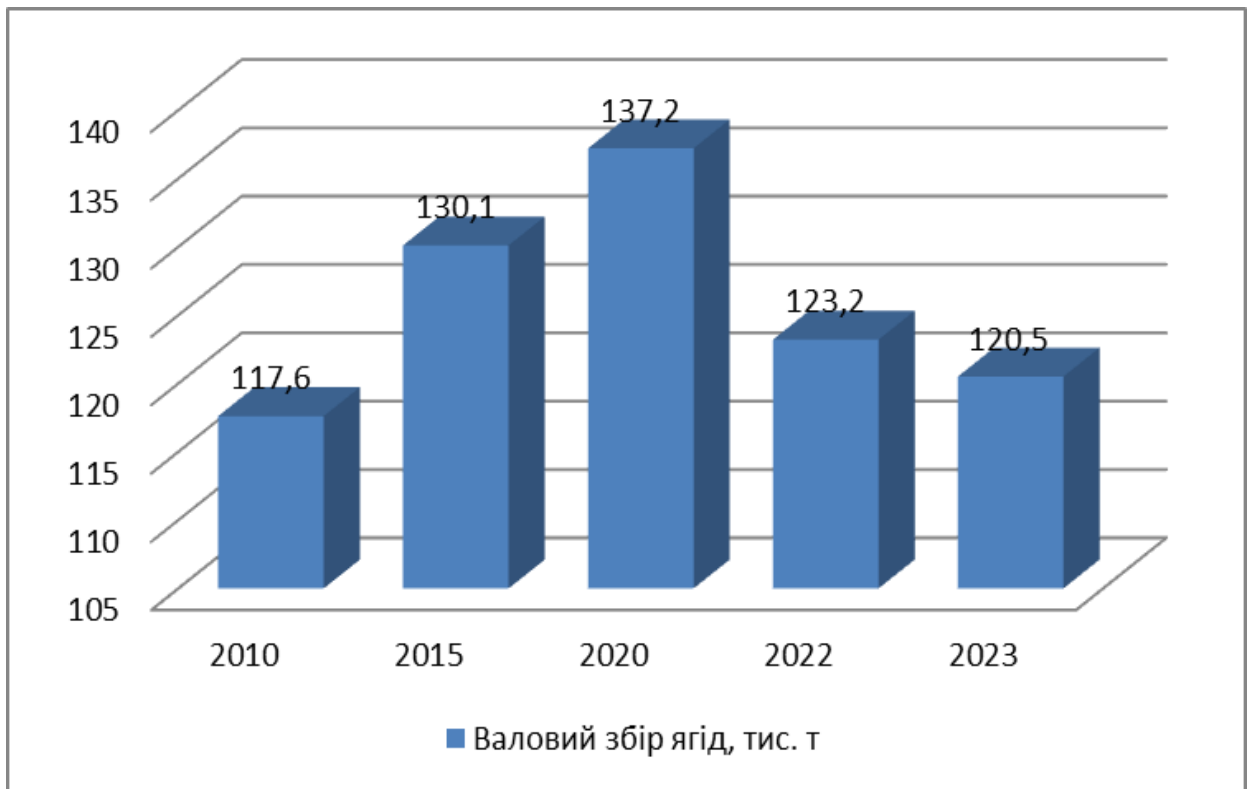

Рис. 1.3. Динаміка валового збору ягід в Україні*

*Побудовано за даними [2]

Найбільше зібрано врожаю суниці та полуниці – 53,4 тис.т, далі йде малина – 33,5 тис. т та смородина – 22,8 тис. т. Дещо менший урожай від інших ягід (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Валовий збір ягід в Україні у 2023 р.*

*Побудовано за даними [2, 4]

На думку експерта В. Воеводіна ягідництво має 2 шляхи розвитку: перший – це наявність великих плантацій, де можна заморожувати ягідну продукцію та відправляти на експорт; другий – вирощування ягід у невеликих фермерських господарствах. І як зауважує експерт, не можна зосереджуватися на вирощуванні одного виду ягідних культур, оскільки можуть виникнути непередбачувані чинники, які призведуть до втрати урожаю. Поряд з основним культурами, такими як суниця, лохина, малина, варто вирощувати й нішеві культури [5].

Вирощування ягідних культур є вигідним для підприємств з цієї позиції, що вони мають високий попит на ринку, ягоди мають значний експортний потенціал, особливо якщо підприємство забезпечує високу якість продукції та дотримується міжнародних стандартів. Крім того з ягід можна виготовляти продукцію з доданою вартістю, таку як варення, соки, джеми,

що може збільшити прибутки підприємства та зменшити ризики, пов'язані з сезонністю.

Проте, незважаючи на позитивні тенденції, галузь стикається з низкою проблем, які гальмують її розвиток (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Проблеми розвитку ягідництва у сільськогосподарських підприємствах

Основні проблеми	Характеристика проблеми
Висока конкуренція	Зростання конкуренції на ринку ягід, як з боку внутрішніх, так і з боку зовнішніх виробників, ставить під загрозу рентабельність українських підприємств.
Шкідники та хвороби	Поширення шкідників і хвороб може завдати значних збитків урожаю та потребує використання спеціальних засобів захисту рослин, що підвищує витрати виробників.
Відсутність сучасних технологій	Багато підприємств не мають доступу до новітніх технологій вирощування та обробки ягід, що обмежує їх можливості в досягненні конкурентоспроможності.
Фінансування	Відсутність належного фінансування та інвестицій у галузь ускладнює модернізацію виробництва та впровадження інновацій.
Сезонність виробництва	Обмежена сезонність багатьох ягідних культур створює складнощі з підтримкою стабільного доходу протягом усього року.
Забезпечення якості	Питання контролю якості ягід є досить важливим, оскільки недостатня увага до технології вирощування і зберігання може призвести до зниження конкурентоспроможності продукції.
Логістика та збут	Ефективна реалізація продукції потребує добре налагодженої логістики, особливо для експорту. Проблеми зі зберіганням і транспортуванням можуть призводити до втрат якості продукції.
Кадрове забезпечення	Нестача кваліфікованих кадрів у сфері ягідництва заважає впровадженню нових технологій і методів управління.

Складено автором

I. Кухтіна вважає, що «ягоди з нішевого продукту перетворилися на продукт масового споживання» [6, с. 54].

Розвиток галузі ягідництва в сільськогосподарських підприємствах України має величезний потенціал, однак для досягнення успіху необхідно вирішити існуючі проблеми. Державна підтримка, інвестиції в технології та навчання кадрів можуть суттєво поліпшити ситуацію та сприяти розвитку цієї важливої галузі.

1.2. Фактори, що впливають на економічну ефективність виробництва ягід

Економічна ефективність виробництва ягід – це показник, який відображає співвідношення результатів від виробничої діяльності (отриманий дохід, прибуток) до використаних ресурсів (затрати праці, капіталу, матеріальних та інших ресурсів).

Економічна ефективність дозволяє оцінити, наскільки ефективно підприємство використовує свої ресурси для отримання продукції, у нашому дослідженні – ягід. Висока економічна ефективність свідчить про те, що виробництво є рентабельним і прибутковим, а виробничі витрати відносно низькі у порівнянні з доходом, який отримується від реалізації продукції.

Економічна ефективність виробництва трактується науковцями як комплексний показник, що характеризує рівень використання ресурсів у процесі виробництва для досягнення максимальних результатів при мінімальних витратах. Вона включає оцінку співвідношення витрат і вигод, а також аналіз ефективності технологій, трудових і фінансових ресурсів.

Науковці виділяють основні ключові аспекти економічної ефективності (рис. 1.5).

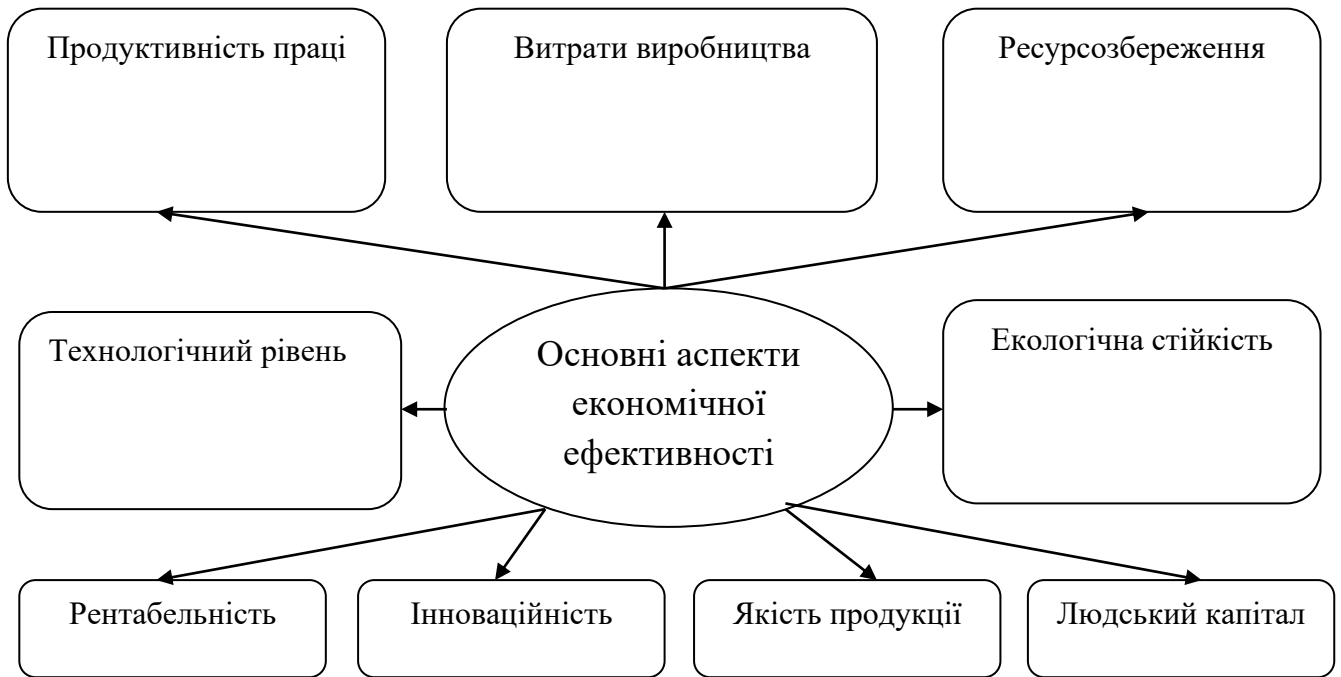

Рис. 1.5. Основні аспекти економічної ефективності

Науковці мають різні точки зору щодо трактування показника економічної ефективності (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Трактування економічної ефективності у працях науковців

Джерело	Сутність поняття
В. Андрійчук [7]	Економічна ефективність – це комплексне поняття, що поєднує в собі результативність використання ресурсів і оптимізацію виробничих процесів для досягнення максимальних економічних вигод..
Н. Баглаєва, Ю. Суховєєва [8]	Економічна ефективність діяльності підприємства визначається як рівень результативності його діяльності з урахуванням використання наявних ресурсів та досягнення встановлених цілей.
О. Момот, А. Демченко [9]	Економічна ефективність – це відношення отриманих результатів до витрачених ресурсів, підкреслюючи, що ефективність відображає ступінь раціональності використання ресурсів для досягнення певних економічних цілей, тоді як результативність акцентує увагу на досягненні кінцевих результатів незалежно від обсягів використаних ресурсів

Н. Навольська [10]	Економічна ефективність – це комплексне співвідношення результатів діяльності підприємства до витрат на їх досягнення, що забезпечує його стійкий розвиток і конкурентоспроможність.
П. Перерва, А. Кравчук [11]	Економічна ефективність є мірою досягнення максимального результату за мінімальних витрат ресурсів, що відображає ефективність використання факторів виробництва в економічній діяльності.
М. Полегенька [12]	Ефективність – це економічна категорія, яка відображає здатність підприємства досягати поставленої мети та характеризується максимально оптимальним співвідношенням витратної і результативної складових з урахуванням взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів виробництва.
О. Савицька , В. Салабай [13]	Економічна ефективність визначається як міра результативності діяльності підприємства, що базується на поєднанні теоретичних і методологічних підходів до управління та аналізу результатів його діяльності.
Ю. Чучук [14]	Економічна ефективність визначається як здатність системи досягати максимальних результатів при мінімальних витратах ресурсів, що відображає баланс між затратами і результатами в процесі функціонування економічних суб'єктів.
А. Ярославський [15]	Економічна ефективність – це співвідношення отриманих результатів до витрат ресурсів, що дозволяє оцінити успішність і доцільність діяльності в умовах обмежених ресурсів.
В. Боднажевський, А. Коверга [16]	Економічна ефективність – це здатність сільськогосподарського підприємства максимізувати виробничі результати при мінімізації витрат ресурсів, що забезпечує сталий розвиток та конкурентоспроможність у ринкових умовах.
Т. Євас., А. Олексюк [17]	Економічна ефективність - це співвідношення результатів діяльності та витрат ресурсів підприємства, що використовуються.

Отже, виходячи з трактувань науковців, вважаємо, що економічна ефективність – це здатність підприємства досягати максимальних результатів

при мінімальних витратах ресурсів, що забезпечує оптимальне використання факторів виробництва для задоволення потреб суспільства.

Економічна ефективність вирощування ягід визначається співвідношенням отриманого прибутку до витрат, з урахуванням якісних характеристик ягідної продукції та її впливу на стійкість агросистеми. Вона залежить від ряду факторів (рис. 1.6).

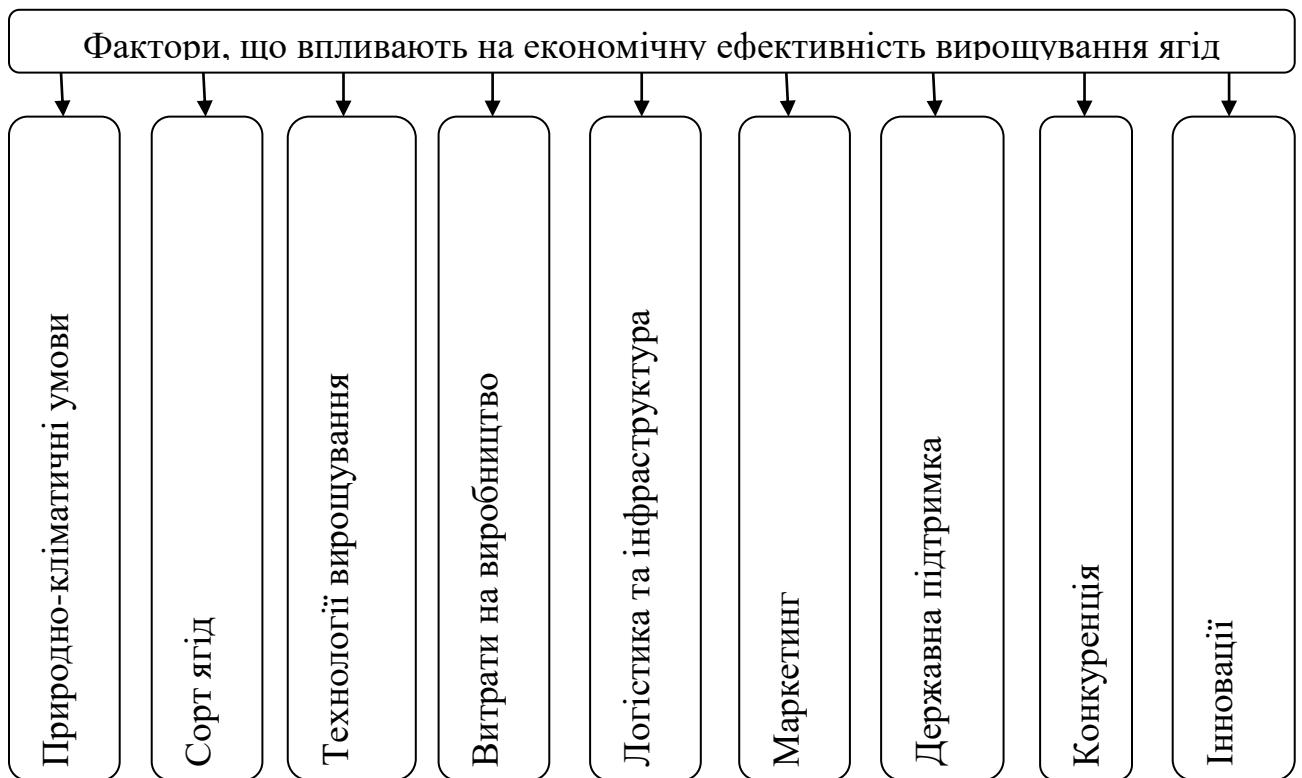

Рис. 1.6. Фактори, що впливають на економічну ефективність вирощування ягід

Ці фактори впливають комплексно, і управління ними допомагає оптимізувати виробничі процеси та досягти високої економічної ефективності у виробництві ягід.

Ефективність господарської діяльності підприємства залежить від взаємодії факторів зовнішнього і внутрішнього середовища. Фактори як внутрішнього, так і зовнішнього середовища мають досить великий вплив на

ефективність діяльності підприємств. Для нашої країни вагоміше значення належить факторам зовнішнього середовища.

Внутрішні фактори економічної ефективності виробництва ягід включають технологічні процеси, якість насіння та садивного матеріалу, управлінські рішення, рівень підготовленості працівників, а також ефективність використання ресурсів і обладнання (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Фактори внутрішнього середовища, що впливають на економічну ефективність виробництва ягід*

Фактор	Характеристика
Технології виробництва	Використання сучасних агротехнологій, систем зрошування та засобів захисту рослин впливає на врожайність і якість ягід.
Витрати на ресурси	Рівень витрат на добрива, насіння, паливо, робочу силу тощо.
Якість посадкового матеріалу	Здоров'я та генетичні характеристики саджанців ягід визначають потенціал врожайності.
Управлінські рішення	Стратегія управління, планування виробничих процесів і розподіл ресурсів.
Кваліфікація персоналу	Рівень знань і досвіду працівників впливає на ефективність виконання виробничих операцій.
Інновації та дослідження	Інвестиції у впровадження нових сортів ягід та інноваційних методів вирощування, а також інновації в управлінні.
Фінансова стійкість підприємства	Можливості інвестування в модернізацію та розвиток.

*Складено на основі [15, 17, 18, 19]

Зовнішні фактори економічної ефективності виробництва ягід включають кліматичні умови, доступність ринків збуту, цінову політику на сировину і готову продукцію, конкуренцію, а також державну підтримку аграрного сектору (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Фактори зовнішнього середовища, що впливають на економічну ефективність виробництва ягід*

Фактор	Характеристика
Політична ситуація	Політична ситуація в країні та міжнародні події
Кліматичні умови	Погодні умови, кількість опадів, температура повітря та тривалість сезону вирощування ягід.
Економічне середовище	Макроекономічні показники, включаючи інфляцію, обмінний курс та ставки кредитування.
Державна політика	Субсидії, підтримка підприємств, податкові пільги.
Ринок збуту	Попит на продукцію, конкуренція та ціни на ягідні культури на внутрішньому та зовнішньому ринках.
Логістика та інфраструктура	Наявність якісних транспортних шляхів, складських приміщень, засобів для транспортування та зберігання ягідної продукції.
Соціальні фактори	Демографічні показники, тенденції споживання, вплив моди на здорове харчування.
Екологічні норми	Використання хімічних препаратів та інших засобів, що можуть впливати на виробництво.

*Складено на основі [15, 17, 18, 19]

Врахування факторів внутрішнього та зовнішнього середовища є важливим для забезпечення рентабельності та ефективного довгострокового розвитку підприємств, які займаються виробництвом ягідної продукції. Ці два середовища перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки підприємство формує внутрішнє середовище на основі факторів зовнішнього середовища, а також при допомозі факторів внутрішнього середовища пристосовується до зовнішнього середовища.

Отже, провівши аналіз факторів, які впливають на ефективність отримання ягідної продукції, виявили, що врахування у діяльності підприємств цих факторів та ефективне управління ними дозволить забезпечити конкурентоспроможність та довгострокову економічну ефективність виробництва.

1.3. Методичні підходи до оцінки ефективності виробництва ягід.

Для того, щоб проаналізувати чи ефективно для підприємства є вирощування ягід, варто провести оцінку ефективності виробництва. Вона дозволяє оцінити, наскільки продуктивно використовуються ресурси для досягнення певних цілей та результатів. Проте, насамперед, проаналізуємо види ефективності (рис. 1.7).

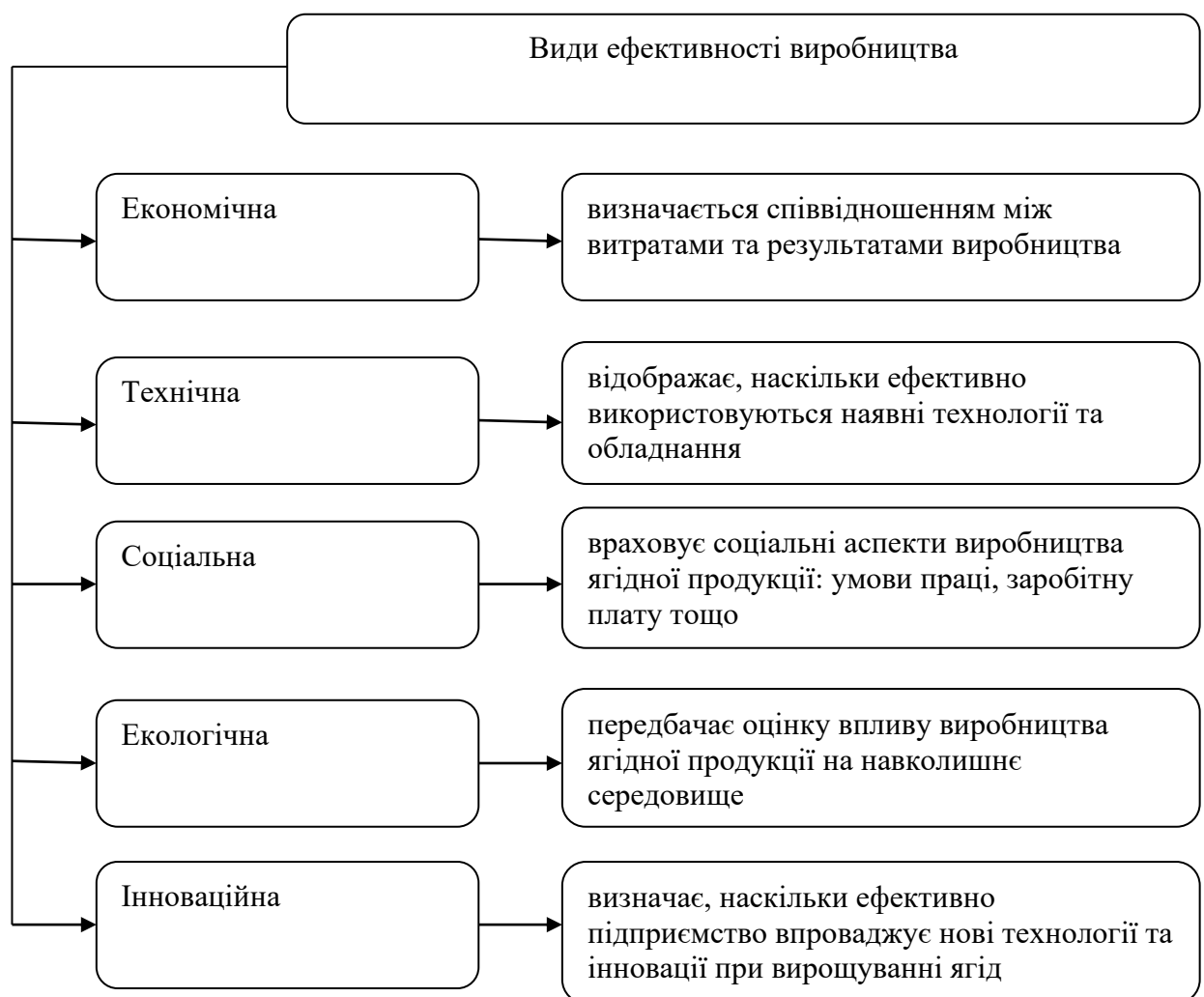

Рис. 1.7. Аналіз видів ефективності виробництва продукції ягідництва*

*Побудовано на основі [20, 21, 22, 23, 24].

Економічна ефективність виробництва ягід залежить від оптимізації витрат і максимізації врожайності, що впливає на собівартість продукції та рентабельність. Впровадження сучасних технологій, зокрема автоматизації та зрошення, може суттєво знизити витрати на вирощування, підвищуючи конкурентоспроможність ягідної продукції на ринку [25].

Технічна ефективність виробництва ягід означає оптимальне використання ресурсів (землі, праці, техніки) для досягнення максимального врожаю при мінімальних витратах. Вона залежить від рівня механізації, технологій догляду за рослинами, а також ефективності застосування добрив та захисту рослин від хвороб і шкідників.

Соціальна ефективність виробництва ягід полягає у створенні робочих місць та підвищенні рівня доходів населення в сільській місцевості, що сприяє зменшенню міграції до міст. Також, виробництво ягід забезпечує споживачів свіжими і корисними продуктами, які позитивно впливають на здоров'я нації.

Екологічна ефективність виробництва ягід оцінюється через мінімізацію негативного впливу на довкілля, зокрема зменшення використання хімічних добрив і пестицидів, а також раціональне використання водних ресурсів. Впровадження органічних методів та застосування сучасних технологій, таких як крапельне зрошення, дозволяє досягти екологічно сталого виробництва, зберігаючи родючість ґрунтів і біорізноманіття.

Інноваційна ефективність виробництва ягід включає оптимізацію процесів вирощування, збору та зберігання продукції через впровадження новітніх технологій, таких як автоматизовані системи поливу, моніторинг ґрунту та використання дронів. Це сприяє підвищенню врожайності, якості продукції та зниженню витрат, що в кінцевому підсумку забезпечує конкурентні переваги на ринку [25].

В роботі основну увагу буде приділено економічній ефективності виробництва ягід. Оцінку економічної ефективності можна подати на трьох рівнях ієрархії: на рівні підприємства; на рівні підрозділів підприємства; на рівні об'єктів виробництва (рис. 1.8).

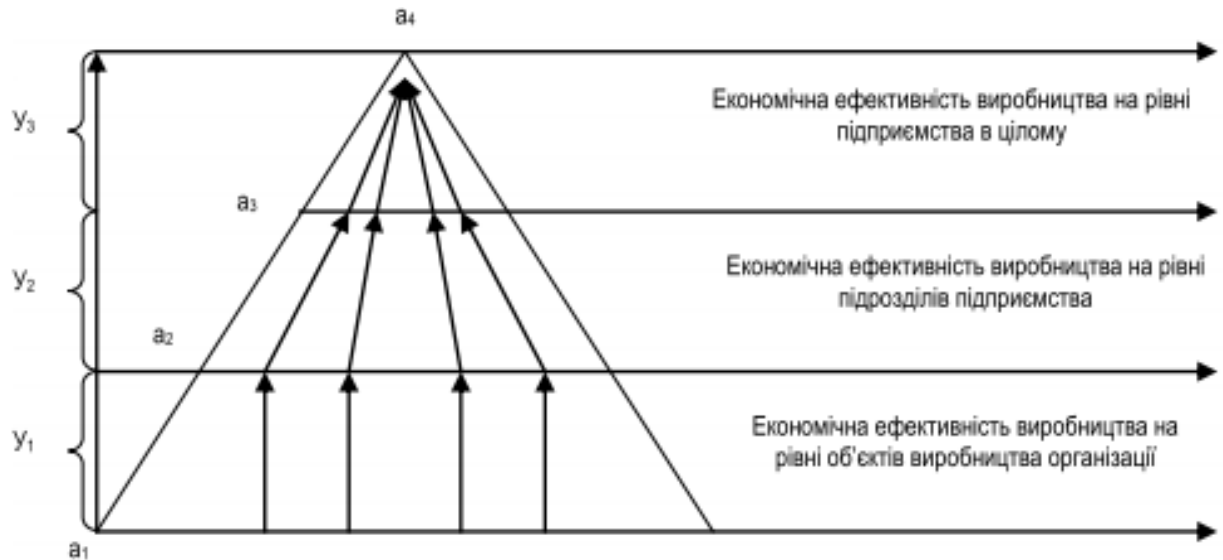

Рис. 1.8. Оцінка економічної ефективності виробництва ягід в сільськогосподарських підприємствах*

*Побудовано на основі [24].

Оцінка ефективності виробництва ягід передбачає використання різних методичних підходів для визначення складових ефективності. До основних методів відносять (рис. 1.9).

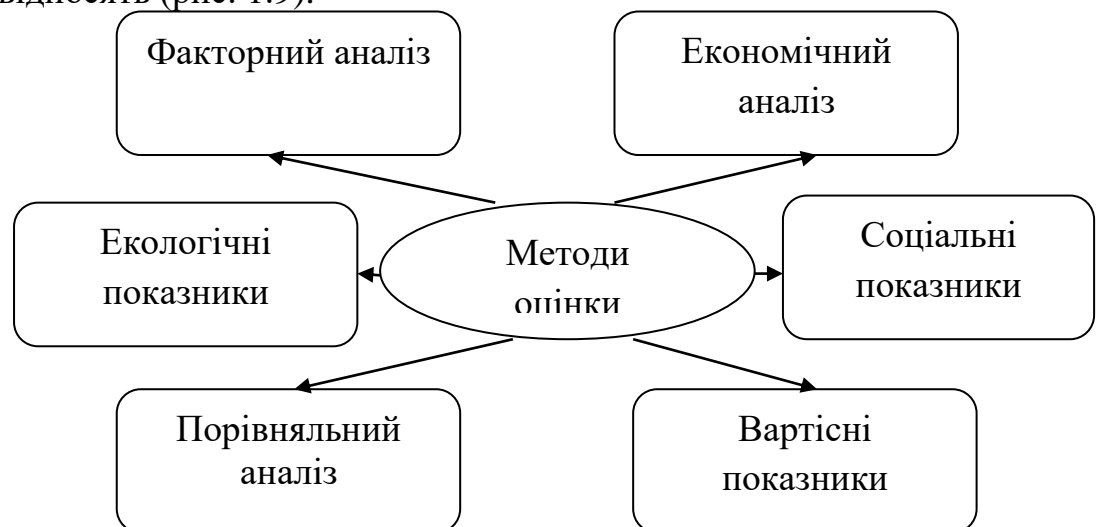

Рис. 1.9. Основні методи оцінки ефективності виробництва ягід

Факторний аналіз включає вплив факторів на врожайність (агротехнології, кліматичні умови, сортові особливості, внесення добрив) та математичні методи (регресійний аналіз).

Економічний аналіз включає: показники економічної ефективності (витрати на одиницю продукції, прибуток на одиницю площі, рентабельність виробництва, термін окупності інвестицій); аналіз доходів і витрат (оцінює загальні доходи від реалізації ягід та супутні витрати на виробництво, маркетинг, логістику); аналіз продуктивності (визначення врожайності ягід на одиницю площі та ефективності використання трудових і матеріальних ресурсів).

До екологічних показників можна віднести якість ґрунту, кліматичні умови, біорізноманіття тощо. Оцінюється вплив агрохімікатів, використання води, викиди CO₂, а також проводиться аналіз ефективності впровадження біологічних методів боротьби зі шкідниками.

Соціальними показниками є: створення робочих місць та оцінка впливу виробництва на місцеву економіку, особливо у сільських регіонах.

Вартісні показники дозволяють визначити вкладення виробництва ягід в суміжні галузі та місцеву економіку.

Порівняльний аналіз використовується для порівняння з іншими регіонами, визначення конкурентних переваг підприємства у виробництві ягід.

Низка науковців вважають, що основними показниками економічної ефективності виробництва продукції, в тому числі й ягід, є прибуток, рівень рентабельності та норма прибутку [26, 27]. При цьому науковці [26] акцентують увагу на показнику, який характеризує абсолютну величину отриманого ефекту, тобто прибутку, відносним показником якого є рівень рентабельності.

Одним з важливих показників економічної ефективності виробництва є собівартість продукції, оскільки зниження собівартості - це шлях до підвищення прибутковості. О. Кузьменко вважає, що достовірне визначення собівартості має деякі труднощі, так як ресурси, які використовуються у виробництві продукції, мають різну економічну природу та одиницю виміру, тому їх потрібно привести до одного вигляду, тобто до вартісних чи трудових одиниць виміру [28, с. 64].

Наведемо в табл. 1.5 показники економічної ефективності вирощування ягід.

Таблиця 1.5

Основні показники економічної ефективності виробництва ягідної продукції*

Показники	Опис показників
Валовий дохід	Сумарна вартість ягідної продукції, отриманої з одного гектара
Прямі витрати	Витрати на матеріали, добрива, насіння, зарплату тощо
Валовий прибуток	Різниця між валовим доходом та прямими витратами
Прибуток на 1 грн витрат	Співвідношення прибутку до витрат: характеризує рівень віддачі витрат
Собівартість 1 кг ягід	Витрати на виробництво 1 кг ягід
Рентабельність виробництва	Співвідношення прибутку до витрат у відсотковому вираженні
Врожайність	Кількість ягід, зібраних з одного гектара
Витрати на добрива,	Сума, витрачена на добрива
Витрати на засоби захисту рослин	Сума, витрачена на засоби захисту від шкідників і хвороб
Витрати на техніку та обладнання	Витрати на обслуговування та експлуатацію техніки, необхідної для збору
Чистий прибуток	Прибуток після врахування усіх виробничих витрат
Окупність витрат	Термін, за який витрати на виробництво окупляться
Додана вартість	Вартість, додана у процесі виробництва за рахунок праці та технологій

*Побудовано на основі [20, 29, 30]

Аналіз показників економічної ефективності виробництва ягід дозволяє оцінити продуктивність цієї галузі, виявити фактори, що впливають на збільшення прибутковості. Ретельне дослідження економічних показників сприяє оптимізації виробничих процесів та прийняттю обґрунтованих управлінських рішень для підвищення конкурентоспроможності ягідної продукції.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА ЯГІД У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

2.1. Аналіз стану виробництва ягід у сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Галузь ягідництва є важливою складовою агропромислового комплексу Львівщини, що сприяє розвитку економіки, створенню робочих місць, зміцненню продовольчої безпеки та екологічному сталому розвитку.

Вирощування ягід (малина, полуниця, лохина тощо) забезпечує значний прибуток та сприяє підвищенню валового регіонального продукту. Ягоди, які вирощують господарства Львівщини, мають попит на внутрішньому та зовнішньому ринках, що позитивно впливає на економіку регіону. Ягідництво є трудомісткою галуззю, що створює багато сезонних та постійних робочих місць, особливо для сільського населення. Це допомагає зменшити рівень безробіття в регіоні, підвищує рівень життя та підтримує розвиток місцевих громад.

До того ж, розвиток ягідництва стимулює переробну галузь, яка займається виробництвом соків, джемів, заморожених ягід та інших продуктів. Це сприяє створенню доданої вартості в регіоні та підвищує конкурентоспроможність продукції Львівщини.

Львівська область відіграє важливу роль у виробництві ягід в Україні, поступово збільшуючи обсяги виробництва за рахунок застосування новітніх технологій. На сьогодні площі ягідних насаджень тут сягають близько 630 гектарів, на яких працює понад 60 виробників [31].

Частка Львівської області у вирощуванні ягідних культур є порівняно невеликою. За оцінками, на Львівщину припадає 7,1% валового виробництва плодово-ягідних культур в Україні, причому понад 85% цієї продукції вирощується в господарствах населення [32].

Як зауважує Т. Гетьман «хоча частка вирощування плодів та ягід в області є відносно невеликою, в поточному році прогнозується створити близько 400 га нових промислових насаджень. Для цього активно залучаємо підтримку з державного та обласного бюджету у вигляді грантів і проектів на розвиток та організацію підприємств із доданою вартістю» [32].

Площі насаджень плодово-ягідних культур у Львівській області найбільші були у 2018-2020 роках, а вже з 2019 року мали тенденцію до зменшення (рис. 2.1).

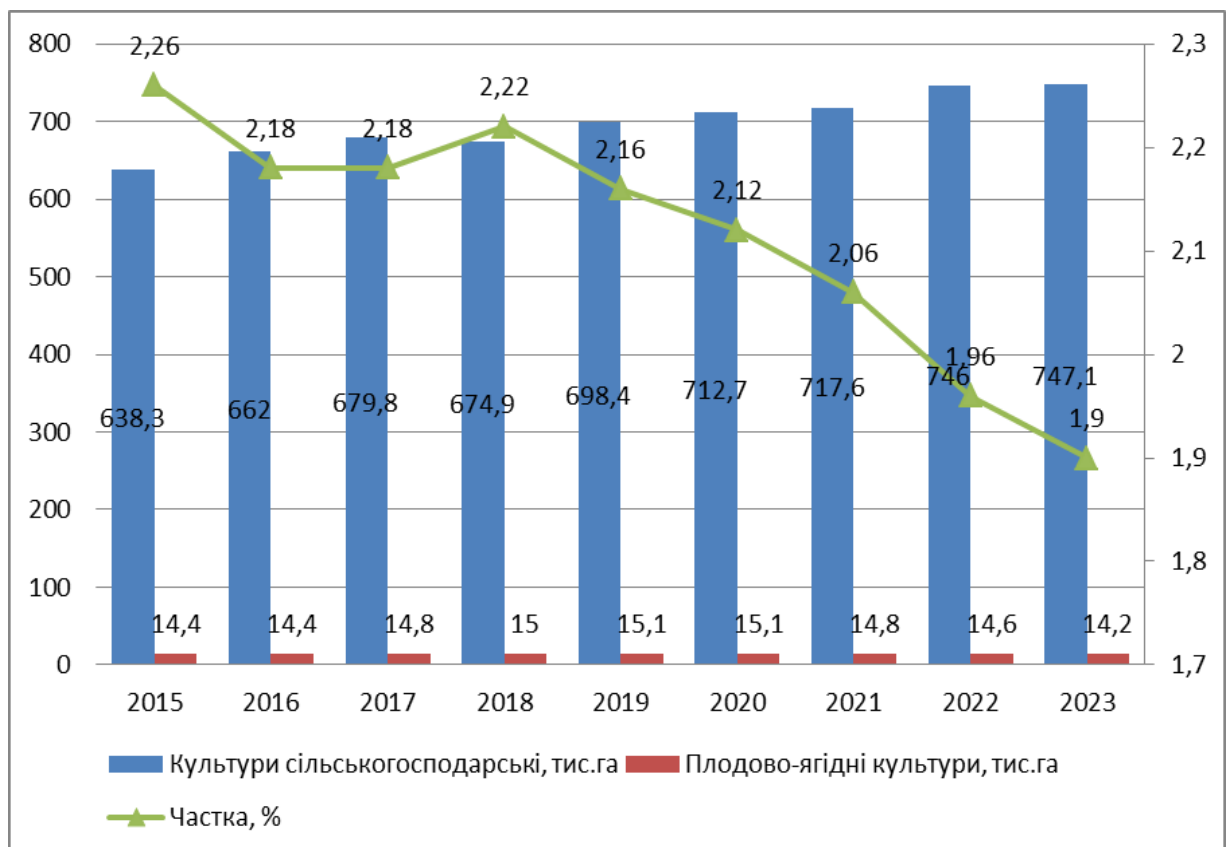

Рис. 2.1. Площі насаджень плодово-ягідних культур та їх частка у загальній структурі посівних площ Львівської області*

*Побудовано на основі даних [33]

У 2023 році площа насаджень становила 14,2 тис. га, що на 1,4 % менше порівняно з 2015 роком, та на 6 % порівняно з 2020 роком, коли площі були найбільші. У структурі всі посівних площ частка площ насаджень коливається в межах 1,9-2,26 %. Причому 2,26 % припадає на 2015 рік, а 1,9 % - на 2023 рік. Це при тому, що у 2022-2023 роках загальна площа посівних площ під всіма сільськогосподарськими культурами зростає.

Найбільші площі насаджень у Львівській області є під суницею і полуницею (558 га), під смородиною, агрусом та порічками – 435 га, під малиною і ожиною – 323 га і під лохиною – 334 га (рис. 2.2).

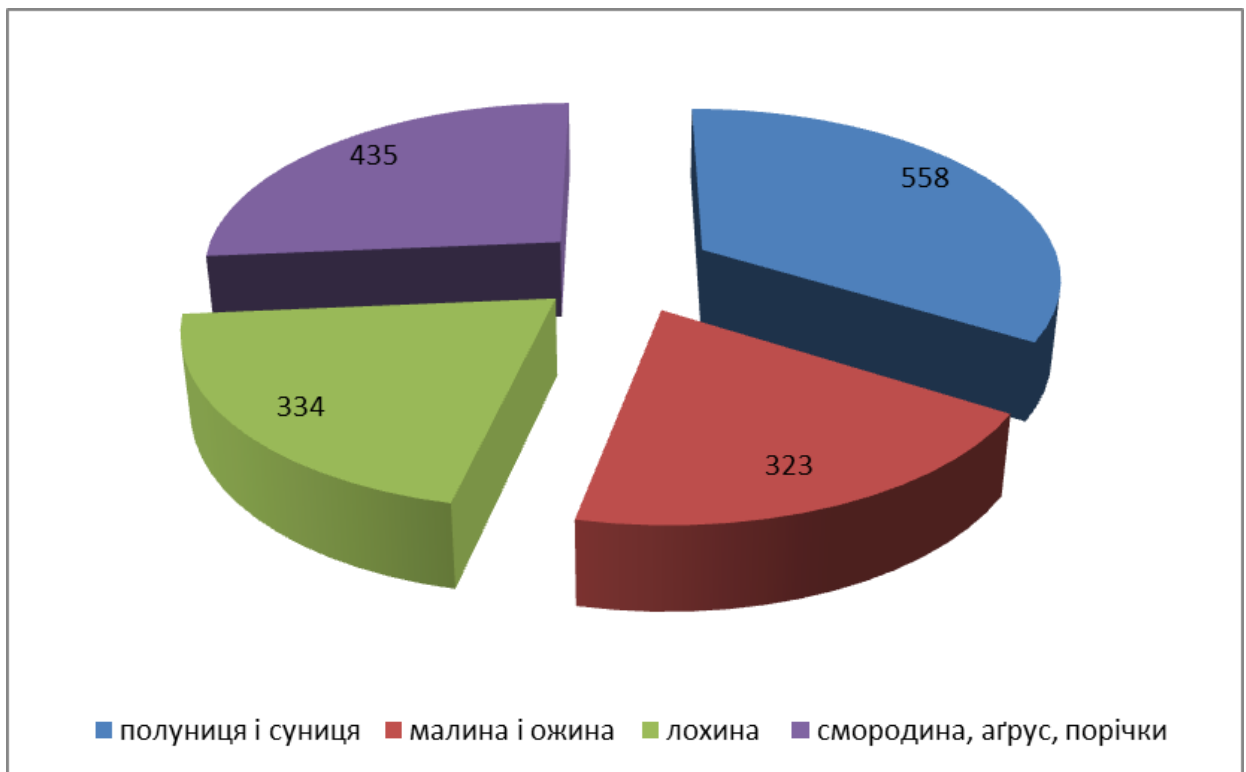

Рис. 2.2. Площі насаджень основних ягідних культур Львівської області*

*Побудовано на основі даних [33]

У 2023 році виробниками продукції ягідництва та садівництва з 400 га більше половини площ закладених нових плодово-ягідних насаджень мають грантову підтримку «е-Робота».

У 2024 році в області виділили понад 200 гектарів для нових ягідних і садових насаджень завдяки державній грантовій програмі «Свій Сад», яка підтримує розширення комерційного садівництва та ягідництва. Загалом, область продовжує зростати у виробництві сільськогосподарської продукції, вкладаючи в інновації та технології, що підвищують ефективність і якість місцевої продукції [31, 32].

У досліджуваному регіоні вирощуванням ягід займаються переважно господарства населення. Частка сільськогосподарських підприємств є не велика. Динаміка площ насаджень вказує на тенденцію зменшення частки сільськогосподарських підприємств у загальній площі. Так, у 2023 р. їх частка становила 11,3 %, що є найменше за досліджуваний період. У 2017 році частка сільськогосподарських підприємств була найвищою і досягла 17,2 % (рис. 2.3).

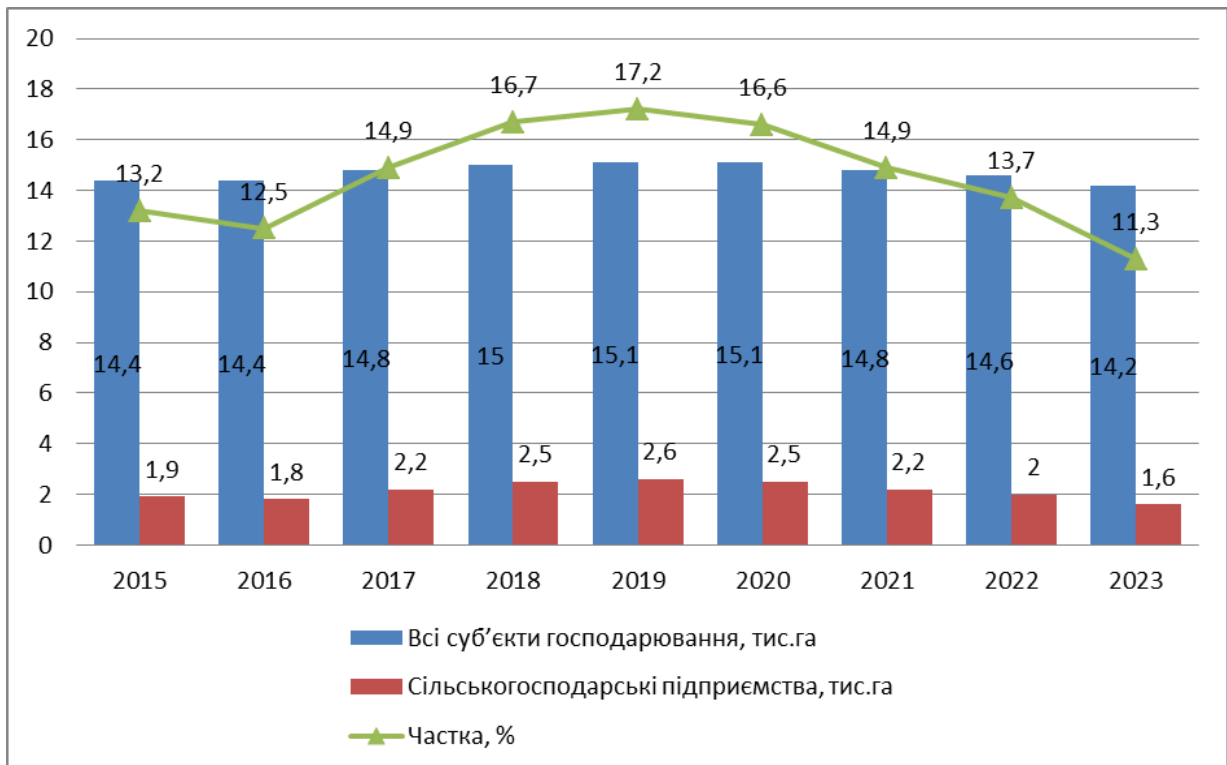

Рис. 2.3. Частка сільськогосподарських підприємств у площі насаджень плодово-ягідних культур*

*Побудовано на основі даних [33]

Частка сільськогосподарських підприємств у вирощуванні ягід у Львівській області є незначною через обмеженість фінансових ресурсів та інвестицій у цю галузь, які потрібні для масштабного виробництва. Багато сільськогосподарських підприємств зосереджені на традиційних культурах, які приносять стабільніші доходи та мають більш розвинену ринкову інфраструктуру.

Незважаючи на те, що частка площ насаджень плодово-ягідних культур у сільськогосподарських підприємствах має спадну тенденцію, валове виробництво даних культур у 2022 та 2023 роках зросло. У 2022 р. виробництво становило 25580 т, а у 2023 р. 29742 т. Якщо порівняти 2023 рік з 2015 роком, то виробництво збільшилося майже в 3 рази (рис. 2.4).

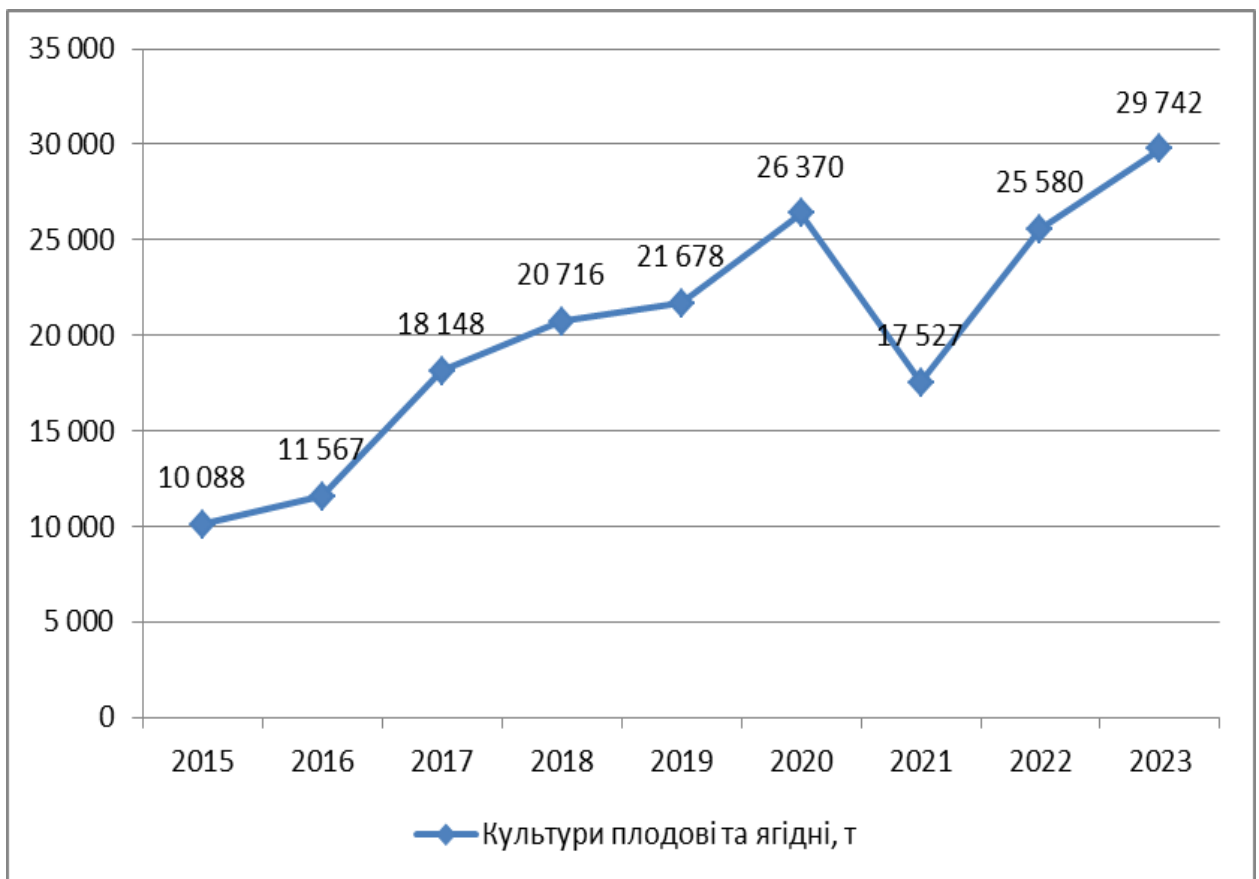

Рис. 2.4. Динаміка виробництва плодово-ягідних культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області*

*Побудовано на основі даних [33]

Валове виробництво ягід зросло, незважаючи на зменшення площ насаджень, завдяки інтенсивним методам вирощування, таким як застосування сучасних технологій, добрив і покращеного догляду за культурами. Зростання валового збору ягід при одночасному зменшенні площі насаджень вказує на підвищення урожайності. Урожайність є важливим показником ефективності виробництва і визначається як обсяг продукції, отриманий з одиниці площі.

Варто зауважити, що урожайність ягідних культур у сільськогосподарських підприємствах є на порядок вищою, ніж в цілому у господарствах Львівщини. Так, якщо у 2023 році у сільськогосподарських підприємствах урожайність сягнула 220,2 ц/га, то загалом у всіх суб'єктів господарювання – 110,5 ц/га. Порівняно з 2015 роком урожайність у 2023 році зросла у 2,8 рази (рис. 2.5).

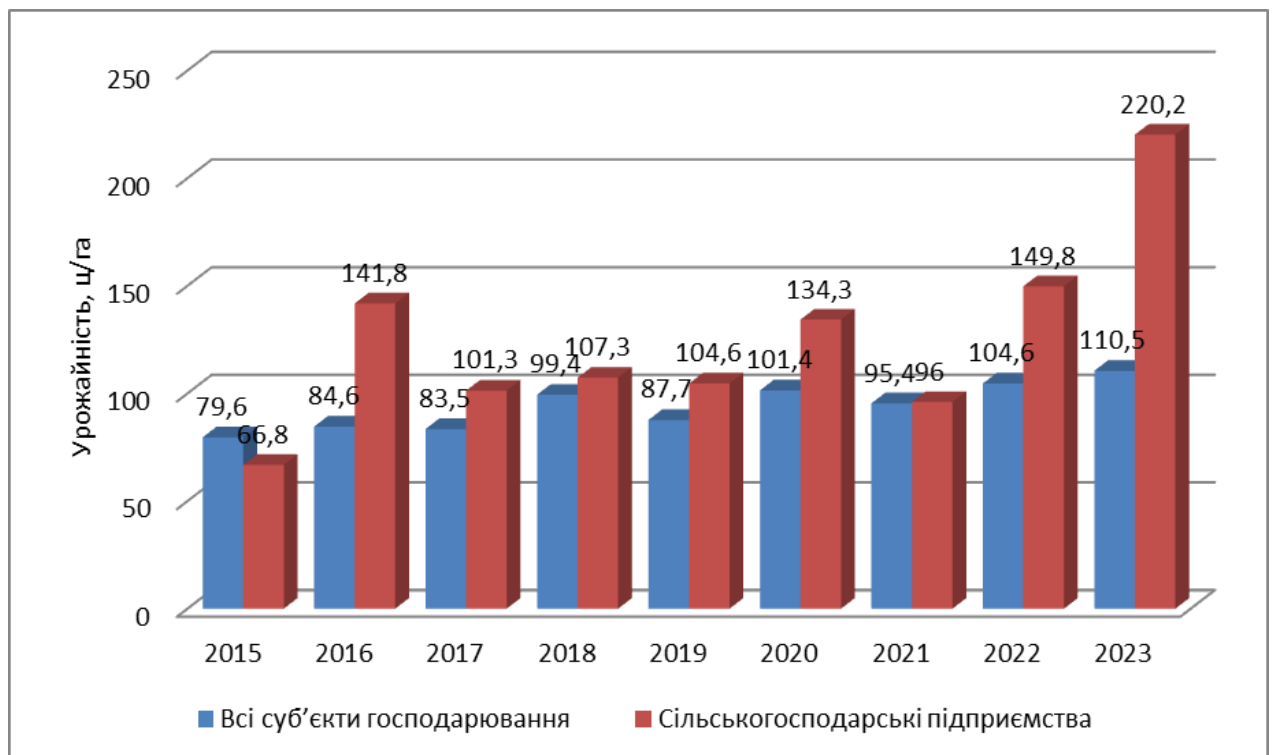

Рис. 2.5. Динаміка урожайності плодово-ягідних культур Львівської області, ц/га*

*Побудовано на основі даних [33]

Це говорить про те, що господарства населення та фермерські господарства мають нижчу врожайність. Переваги вирощування ягід у великих господарствах ми вже описували у пит. 1.1.

Зростання урожайності, є позитивною тенденцією, яка демонструє підвищення ефективності виробництва. Це відбулося завдяки використанню більш урожайних сортів, які мають генетично вищий потенціал продуктивності, застосування інноваційних технологій тощо.

У досліджуваному регіоні вирощуванню ягідної продукції приділена увага у таких нормативних актах: Комплексна програма підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021-2025 роки [34], Стратегія розвитку Львівської області на період 2021-2027 років [35], Програма сприяння залученню інвестицій Львівської міської територіальної громади на 2022-2024 рр. [36].

2.2. Оцінка економічної ефективності виробництва ягідної продукції

Економічна ефективність показує, наскільки оптимально підприємство використовує свої ресурси фінансові, матеріальні, трудові та природні для отримання максимально можливого обсягу продукції з мінімальними витратами.

Економічна ефективність виробництва ягідної продукції залежить від особливості агротехнологій, якості садивного матеріалу, доступу до ринків збуту, рівня інноваційного забезпечення та обсягів залученого капіталу.

Оцінка економічної ефективності вимагає врахування таких показників, як продуктивність праці, рентабельність, рівень витрат та доходів. Підвищення економічної ефективності вимагає не лише покращення традиційних методів виробництва, але й упровадження інноваційних

технологій, оптимізації управлінських рішень та розвитку інфраструктури збуту.

Виробництво ягід характеризується специфікою, яка включає високі вимоги до умов вирощування, сезонність, підвищену трудомісткість та значні витрати на догляд. Щоб забезпечити економічну ефективність, підприємства повинні розраховувати оптимальні обсяги використання добрив, води, трудових ресурсів та враховувати витрати на захист рослин від шкідників. Також значним фактором ефективності є вибір сучасних технологій, як-от крапельний полив, автоматизовані системи збору та зберігання, що дозволяють мінімізувати витрати та зберегти якість продукції [37].

Ефективність оцінюється за допомогою таких показників, як рентабельність, яка вимірює співвідношення чистого прибутку до витрат, та продуктивність праці, що показує кількість продукції, виробленої на одиницю трудових ресурсів. Додатково враховується економічна віддача від впровадження новітніх технологій, що дозволяє збільшити обсяг виробництва без значного збільшення витрат [38].

Науковці О. М. Шпичак, О. В. Бондар та Л. М. Пархоменко розглядають витрати виробництва як комплексний показник, що відображає всі затрати ресурсів, необхідних для виробництва сільськогосподарської продукції. Вони акцентують увагу на тому, що витрати виробництва є не лише грошовим виміром процесу виробництва, а також важливим чинником управління, від якого залежить ефективність господарської діяльності [39].

Тому важливо приділити увагу структурі витрат на виробництво ягідної продукції. Структура витрат може варіюватися залежно від типу ягід, технологій вирощування, умов виробництва та інших факторів. Однак основними елементами витрат є:

1. Прямі матеріальні витрати (насіння або саджанці; добрива та засоби захисту рослин; полив; паливно-мастильні матеріали).

2. Витрати на оплату праці (оплата праці основних робітників; оплата додаткової праці).
3. Витрати на соціальні заходи (податки та відрахування на соціальні фонди).
4. Амортизаційні відрахування (знос обладнання; амортизація споруд і будівель).

Оцінку економічної ефективності вирощування ягід здійснимо на базі ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків». Дане товариство знаходиться с. Бишків Львівського району Львівської області та володіє площею сільськогосподарських угідь у розмірі 322 га. Площа ягідних насаджень товариства становить 124 га.

Основний вид діяльності товариства, це вирощування ягідних культур, таких як суниця садова, ожина, малина, чорноплідна горобина, лохина. При вирощуванні полуниці використовують американські, голландські та німецькі сорти. Серед сортів можна виділити: Хоней, Корона, Полка, Зенга Зенгана, Ельсанта, Симфонія.

Насамперед проаналізуємо витрати на виробництво ягідної продукції у (табл. 2.1).

З таблиці 2.1 бачимо, що у 2023 році порівняно з 2021 роком витрати на виробництво ягід зросли майже у 2 рази і становили у 2023 році 14861 ти. грн. В структурі витрат найбільша частка у 2023 році належала матеріальним витратам - 40,3%, тоді як в попередніх роках ця частка була меншою. В частині матеріальних витрат суттєво зросли витрати на платежі підрядникам, якщо у 2021 році їх частка була 7,8%, то у 2023 році – 33,3 %. Зростання платежів підрядникам ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків» пов'язане з: підвищенням цін на матеріали, паливо, добрива та обладнання збільшує витрати на виробництво; зростанням обсягу виробництва, що потребує

додаткових ресурсів і послуг від підрядників; впровадження новітніх агротехнологій чи інноваційного обладнання тощо.

Таблиця 2.1

Вартість і структура витрат на виробництво ягід у ТзОВ «Агро Фрутіка
Бишків»*

Статті витрат	2021 р.		2022 р.		2023 р.	
	Вартість, тис.грн	Структура, %	Вартість, тис.грн	Структура, %	Вартість, тис.грн	Структура %
Матеріальні витрати та витрати на оплату послуг	4378,1	22,8	8432,1	32,8	14861,0	40,3
в т.ч. платежі підрядникам	1496,5	7,8	3735,3	14,5	12282,4	33,3
Амортизація	4773,1	24,8	6902,7	26,8	9619,8	26,1
Витрати на оплату праці	8298,7	43,2	8549,4	33,2	10196,2	27,7
Відрахування на соціальні заходи	1778,4	9,2	1837,7	7,2	2196,5	5,9
Всього	19228,3	100,0	25721,9	100,0	36873,5	100,0

*Складено згідно річних звітів ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків» [41].

Особлива увага приділяється такій статті витрат як оплата праці. Варто зауважити, що при зростанні витрат на оплату праці в динаміці, їх частка в структурі зменшується. Так, якщо у 2021 році частка витрат на оплату праці становила 43,2 %, у 2022 році – 33,2 %, а в 2023 році – 27,7 %. Аналогічно зменшується частка відрахувань на соціальні заходи. Витрати на амортизацію зазнають не суттєвих змін і знаходяться в діапазоні 24,8-26,8 %.

Для наочності подамо структуру витрат на виробництво за 2023 рік (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Структура витрат на вирощування ягід у ТЗОВ «Агро Фрутіка Бишків» за 2023 рік*

*Побудовано згідно річних звітів ТЗОВ «Агро Фрутіка Бишків» [40].

Аналізуючи особливості формування і склад витрат ягідної продукції, доцільно враховувати технологію її вирощування. Основними етапами вирощування ягід є:

- підготовка ґрунту;
- внесення мінеральних та органічних добрив;
- посадка саджанців;
- догляд за саджанцями;
- захист від хвороб та шкідників;
- збирання урожаю;
- зберігання ягід;
- переробка ягід;
- реалізація ягід.

Формування собівартості ягід включає кілька ключових етапів, які пов'язані з процесом вирощування та збору продукції. Кожен з етапів вимагає різних видів ресурсів та витрат, і їх врахування допомагає визначити загальну собівартість ягід (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Формування собівартості ягід за окремими етапами їх вирощування*

Етапи	Статті витрат
Підготовка ґрунту	витрати на паливо; витрати на оплату праці; витрати на добрива; вартість амортизації обладнання.
Посадка	вартість посадкового матеріалу (саджанці чи насіння); витрати на транспортування; витрати на оплату праці для висаджування; витрати на експлуатацію спеціального обладнання.
Догляд за рослинами	витрати на засоби захисту рослин; витрати на добрива; витрати води; витрати на оплату праці робітників.
Збір урожаю	витрати на оплату праці сезонних робітників; витрати на техніку для транспортування ягід з поля до місця первинної обробки або зберігання; втрати від псування ягід під час збору.
Зберігання та первинна обробка	витрати на електроенергію для холодильних установок; витрати на оренду складських приміщень; інші витрати на обладнання.
Пакування і транспортування	витрати на тару (ящики, коробки, упаковка); витрати на транспортування ягід до місць збуту або на експорт.

*Складено автором

Кожен з цих етапів впливає на загальну собівартість ягід і потребує ретельного обліку, щоб оцінити економічну ефективність виробництва.

Аналіз запасів незавершеного виробництва та готової продукції досліджуваного товариства у вартісному виразі, вказує на те, що товариство збільшило вартість незавершеного виробництва ягід, тоді як запаси готової продукції зменшились (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Динаміка наявності запасів незавершеного виробництва та ягідної продукції у ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків», тис. грн*

Запаси		2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. до 2021 р., %
Незавершене виробництво	на початок року	4844,9	8374,3	10154,5	Більше в 2,1 раз
	на кінець року	8374,2	10154,5	9452,3	112,9
Готова продукція	на початок року	-	180,6	295,7	-
	на кінець року	180,6	295,7	159,7	88,4

*Побудовано згідно річних звітів ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків» [40].

Завдяки зниженню витрат на виробництво ягід шляхом ефективного управління ресурсами та вдосконалення процесів вирощування підприємство може знизити ціни, що підвищить конкурентоспроможність ягід на ринку.

На розвиток ягідного бізнесу в ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків» були спрямовані капітальні інвестиції, зокрема, на вирощування лохини. У рамках гранту від програми «Робота» у 2024 році підприємство використало ці кошти для закладання нової плантації лохини на площі понад 20 гектарів.

Такі інвестиції відповідають зростаючому попиту на ягоди як в Україні, так і за кордоном. Надходження капітальних інвестицій в ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків» має зростаючу тенденцію і здійснювалось у 2021 році на вирощування овочів та ягід, причому частка ягід становила 95,2 %. У

2022 та 2023 роках 100 % капітальних інвестицій були направлені на розвиток ягідництва (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Надходження капітальних інвестицій у ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків»*

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. до 2021 р., %
Всього	15558,4	11662,0	22122,5	142,2
Вирощування ягід	14813,6	11662,0	22122,5	149,3
Вирощування овочів	774,8	-	-	-
Частка надходження капітальних інвестицій на вирощування ягід, %	95,2	100	100	Більше на 4,8 пункти

*Складено згідно річних звітів ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків» [41].

Поряд з аналізом витрат необхідно провести аналіз доходів від вирощування ягід. Вони залежать від виду ягід, технологій вирощування та ринкових цін (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Показники економічної ефективності вирощування продукції у ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків»*

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення 2023 р. до 2021 р. (+\ -)
Середня кількість працівників, осіб	134	142	143	+9
Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	26036,8	31817,3	52868,0	+20168,8
Собівартість реалізованої продукції, тис.грн	24329,6	29758,5	47863,9	+23534,3
Прибуток (збиток), тис. грн	9402,8	(10707,8)	9095,4	-307,4
Рівень рентабельності (збитковості), %	38,6	(36,0)	19,0	-19,6

*Побудовано згідно річних звітів ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків» [40].

У товаристві протягом досліджуваного періоду зросла чисельність працівників на 9 осіб або на 6,7 %. Чистий дохід від реалізації продукції зріс в 2 рази і в 2023 році становив 52868,0 тис. грн, собівартість також зросла у 2 рази. Досліджуване товариство було у 2022 р. збитковим, тоді як у 2021 р. та 2023 р. – прибутковим. Величина прибутку у 2023 році сягнула 9095,4 тис. грн, що дещо менше показника 2021 р. Прибуток товариства напряму залежний від рівня рентабельності. Даний показник у 2023 році становив 19,0 %, що на 19,6 пункти менше, ніж у 2021 році. У 2022 році рівень збитковості становив 36 %.

У Львівській області виробництвом ягідної продукції займається 182 підприємства. Тому варто проаналізувати основний показник прибутковості, тобто рівень рентабельності, у досліджуваному регіоні (рис. 2.7).

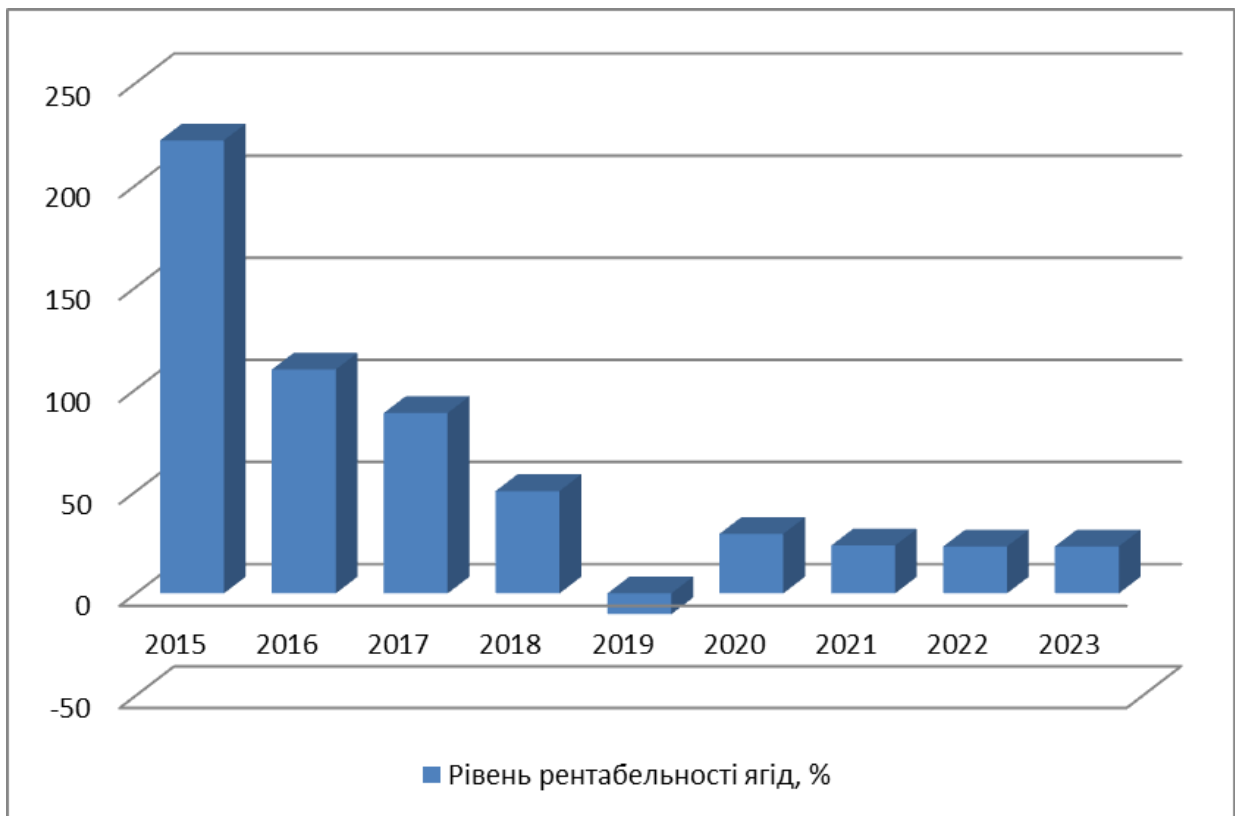

Рис. 2.7. Динаміка рівня рентабельності вирощування ягідних культур у сільськогосподарських підприємствах Львівській області*

*Побудовано на основі даних [33]

У сільськогосподарських підприємствах Львівщини у 2015 році рентабельність становила високі 221,8 %, що було пов'язано з високими цінами на ягідну продукцію та низькими витратами. Однак у наступні роки рентабельність різко знизилася до 109,6 % у 2016 році та 88,3 % у 2017 році. Спад продовжився, і у 2018 році, коли рентабельність становила 50,1 %, а в 2019 році вже була від'ємною (-10,2%). Це свідчить про кризу в даний період в галузі через несприятливі кліматичні умови, значне зростання собівартості.

Після негативного показника 2019 року, у 2020 році рентабельність покращилася до 29,1%. Протягом наступних років показники стабілізувалися на рівні близько 23 %, що свідчить про відносну стабільність галузі в останні роки.

Рентабельність виробництва ягідної продукції є вищою від рентабельності вирощування зернових культур, майже в 10 раз. Проте, ягідництво має досить великий термін окупності, який становить 8 років [40].

Отже, комплексний підхід до оцінки економічної ефективності ягідної продукції передбачає оптимізацію виробничих процесів, запровадження нових технологій та ефективне управління витратами. Це дає можливість забезпечити стабільний рівень прибутку та підвищити рентабельність виробництва, що є основою для розвитку підприємства в умовах зростаючої конкуренції на аграрному ринку.

2.3 Економічна ефективність реалізації ягідної продукції

У сучасних умовах важлива роль належить реалізації продукції, оскільки постійно підвищуються ціни реалізації, виникають проблеми з логістикою тощо. Реалізація ягідної продукції має кілька специфічних особливостей, які стосуються вирощування, збору, зберігання, транспортування та продажу продукції [42-44]:

1. Ягідні культури, такі як малина, чорниця, лохина, суниця, швидко псуються. Це вимагає ретельного дотримання умов зберігання та транспортування, часто при низьких температурах або з використанням швидкої заморозки для продовження терміну придатності.

2. Ягоди потребують спеціального пакування для захисту від механічних пошкоджень під час транспортування. Для експорту продукції використовують контейнерну упаковку, що забезпечує вентиляцію та захист від вологи.

3. У процесі реалізації до ягід висуваються жорсткі стандарти якості, особливо це стосується ягід на експорт. Ягоди повинні відповідати стандартизації та бути сертифікованими. Тут враховується розмір, колір, цілісність плодів, смак, відсутність пестицидів та інших хімічних речовин. Це впливає на вибір сортів та методів вирощування, щоб задовольнити вимоги споживачів та стандартів.

4. Оскільки ягоди вирощуються сезонно, це обмежує доступність свіжої продукції протягом року. Для забезпечення доступності часто використовують технології заморожування, сушіння або консервування, щоб мати змогу пропонувати продукцію у міжсезонний період.

5. На сучасному ринку зростає попит на органічні ягоди без використання хімікатів. Це спонукає виробників до переходу на органічне землеробство, що також впливає на маркетингову стратегію, позиціонування продукції та цінову політику.

6. Зростає кількість виробників, які реалізують продукцію через інтернет-магазини, маркетплейси та соціальні мережі, дозволяючи продавати ягоди напряму споживачам. Це знижує витрати на посередників і дає можливість краще контролювати якість продукції.

Основними каналами реалізації ягідної продукції у ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків» на внутрішньому ринку є поставки у мережі супермаркетів

та магазинів свіжих ягід, співпраця з переробними підприємствами та на заморозку компанії «Галфрост». Товариство також самостійно здійснює переробку та консервування.

Реалізується продукція товариства і на міжнародному ринку. Ягідна продукція ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків» сертифікована та відповідає європейським стандартам якості. Зокрема, компанія дотримується міжнародних стандартів якості, зокрема має сертифікати GlobalG.A.P., що є важливим для експорту в країни Європейського Союзу.

Основна частина продукції компанії йде на експорт до країн ЄС, таких як Польща, Австрія, Німеччина, Франція, а також у Великобританію, зокрема, у вигляді заморожених ягід. Частка замороженої ягідної продукції складає близько 98%. Продаж сублимації у країни Європейського Союзу займає 12-15% від загального збуту ягідної продукції [37].

Проведемо аналіз обсягів реалізації продукції товариства (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Обсяг реалізації продукції ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків», тис. грн.*

Показники	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. до 2021 р., %
Всього по підприємству	26036,8	31817,3	52868,0	Більше в 2 рази
Фрукти	-	25,3	51,1	-
Ягідна продукція	18570,5	23973,5	43063,4	Більше в 2,3 рази
Зернові культури	4605,4	3575,8	4685,9	101,7
Овочеві культури	142,2	-	-	-
Переробка та консервування	24,3	158,3	109,3	Більше в 4,5 рази
Оптова торгівля	2694,4	4084,4	4958,3	184,0
Частка ягідної продукції, %	71,3	75,3	81,5	Більше на 10,2 пункти

*Складено згідно річних звітів ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків» [41].

Як бачимо товариство займається не лише вирощуванням ягід, а й іншими видами культур, зокрема зернових культур, фруктів, овочевих культур тощо. Частка ягідної продукції у загальному обсязі реалізації є досить високою і в динаміці має тенденцію до зростання. Так, у 2021 році вона становила 71,3 %, у 2022 році – 75,3 % і в 2023 році – 81,5 %.

ТзОВ «Агро Фрукіка Бишків» є одним із лідерів у виробництві ягідної продукції у Львівській області, сприяючи розвитку агропромислового комплексу регіону та підтримуючи експорт ягідної продукції на міжнародні ринки.

Проте доцільно проаналізувати в динаміці обсяги реалізації ягід всіма сільськогосподарськими підприємствами Львівської області (рис. 2.8).

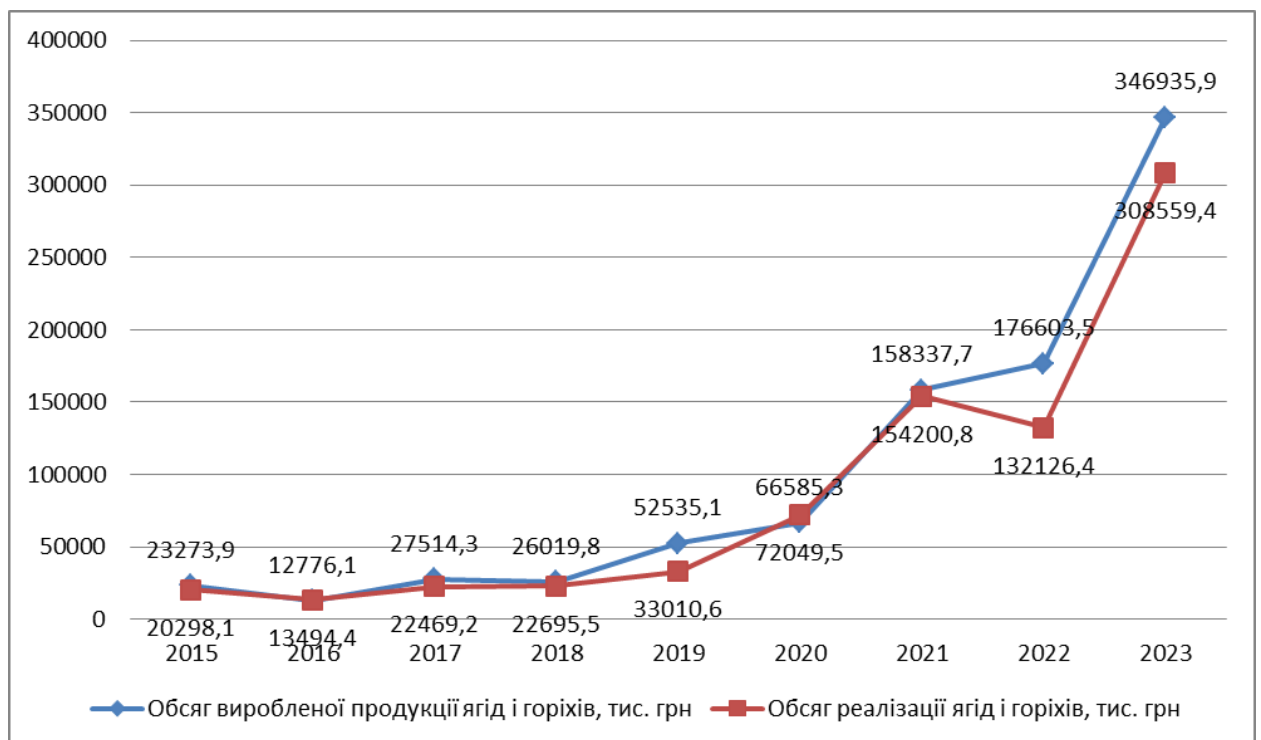

Рис. 2.8. Динаміка вартості виробництва та реалізації продукції ягід та горіхів у підприємствах Львівської області*

*Побудовано на основі [44].

З даних рисунка спостерігаємо до 2022 року поступове зростання вартості виробництва і реалізації продукції ягідництва, а у 2023 році суттєве зростання. Таке зростання в 2023 році спричинили кілька чинників, пов'язаних з економічними труднощами, які вплинули на весь аграрний сектор України. Однією з причин є інфляція та підвищення цін на енергоносії й сировину підвищили собівартість виробництва, транспортування та зберігання продукції. Логістичні труднощі, зокрема обмеження на морський експорт і збільшення транспортних витрат через ускладнені маршрути, також вплинули на витрати підприємств [45].

Ще однією причиною є те, що холодна весна 2023 року знизила врожайність деяких ягідних культур, таких як полуниця, що теж зменшило доступні обсяги та вплинуло на ціни. Сезон суниці розпочався на 2-3 тижні пізніше, що вплинуло на зменшення врожаю до 30 %, що призвело до зростання вартості ягід [46].

Виробники були змушені шукати нові ринки та інвестувати в інфраструктуру для охолодження й пакування ягід, оскільки охолоджена продукція стає стандартом як для внутрішнього, так і для зовнішнього ринку. Це збільшило витрати на обладнання та адаптацію виробництва до таких умов.

Важливим показником є рівень товарності ягід. У підприємствах Львівської області цей показник є доволі високим завдяки сприятливим кліматичним умовам, сучасним технологіям вирощування та зростаючому попиту як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. З аналізу рис. 2.8 бачимо, що до 2021 року рівень товарності був досить високим, у 2022 році дещо трошки зменшився і становив 74,8 %, а вже у 2023 році - 88,9 %.

Реалізація ягідної продукції у Львівській області має низку аспектів, пов'язаних з особливостями регіону, попитом на продукцію, розвитком

кооперативного руху та експортними можливостями. На схемі подамо основні канали реалізації ягідної продукції у Львівській області (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Основні канали реалізації ягідної продукції у Львівській області*

*Побудовано автором

Стратегічним елементом у реалізації сільськогосподарської продукції, що здатний впливати на загальну ефективність діяльності аграрного підприємства є логістика.

Чайка Т.О., Воронько-Невіднича Т.В. та Яснолоб І.О. досліджують, як логістичні процеси можуть бути оптимізовані для мінімізації витрат і

забезпечення своєчасної доставки продукції на ринок, що особливо важливо для продукції, що швидко псується. Автори звертають увагу на важливість інтеграції сучасних логістичних технологій, таких як управління ланцюгом поставок, використання інформаційних систем та автоматизації [47].

Завдання логістики процесу реалізації можна розглянути як на макрорівні, так і на мікрорівні, залежно від масштабу і специфіки об'єкта дослідження.

Таблиця 2.5

Завдання логістики реалізації продукції на макро- та макрорівнях*

Макрорівень	Мікрорівень
Розробка національної логістичної стратегії.	Забезпечення певного обсягу запасів продукції для виконання замовлень.
Оптимізація транспортних шляхів та коридорів.	Організація доставки продукції до кінцевого споживача за допомогою транспортних засобів, складів, магазинів чи дистриб'юторів.
Розвиток міжнародних логістичних мереж, включаючи портові і аеропортові хаби, транспортні компанії і митні служби.	Координація всіх етапів поставки товарів від постачальників до кінцевих споживачів з мінімізацією витрат.
Адаптація національних логістичних систем до міжнародних стандартів.	Створення стратегічних партнерств для забезпечення надійних поставок і задоволення потреб клієнтів.
Прогнозування і мінімізація ризиків, таких як природні катаклізми, економічні кризи, зміни в законодавстві, що можуть вплинути на логістичні процеси.	Використання сучасних інформаційних технологій для управління логістичними процесами, моніторингу транспорту, відстеження товарів

*Складено на основі [47, 48, 49].

Таким чином, на макрорівні логістика займається стратегічним плануванням і розвитком національних та міжнародних логістичних мереж, тоді як на макрорівні-оптимізацією та управлінням конкретними процесами всередині підприємства.

виробника до кінцевого споживача. Її основними завданнями є забезпечення ефективного та своєчасного постачання продукції, управління запасами, вибір оптимальних каналів розподілу, транспортування, а також обробка замовлень. Розподільча логістика допомагає знизити витрати на доставку, підвищити рівень обслуговування клієнтів і забезпечити наявність товару у потрібному місці та часі.

Маркетингова логістика – це процес планування, реалізації та контролю ефективного переміщення і зберігання товарів, послуг та інформації від місця їх виробництва до кінцевого споживача, орієнтований на задоволення потреб ринку.

На думку науковців [47] найбільш коректним є використання терміну «дистрибуційна логістика», бо він найповніше відповідає процесу реалізації та має безпосередній зв'язок з маркетингом.

Отже, підвищення ефективності реалізації та логістики ягідної продукції можна досягти завдяки оптимізації процесів транспортування, зберігання та збуту, що дозволить мінімізувати втрати і забезпечити високу якість продукції до споживача.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ЯГІД

3.1. Впровадження інновацій та сучасних технологій у виробництво ягід

У сучасних умовах виробництво ягідної продукції займає важливу нішу на ринку, оскільки ягоди багаті вітамінами і необхідні кожній людині. Для успіху на європейському та світовому ринку, необхідно постачати продукцію високої якості. Зростання попиту на ягоди створює можливості для розширення ринку, проте зростає й конкуренція. Тому для успіху в цьому бізнесі важливо вивчати канали збуту, оптимізувати виробництво та пропонувати сорти, які користуються попитом.

Для досягнення високих результатів, необхідно постійно впроваджувати інноваційні технології у виробництво ягідної продукції, від посадки до зберігання. Однією з новітніх тенденцій є органічне виробництво, яке є досить популярним в країнах Європейського Союзу, інших країнах світу і набуває все більше популярності в Україні.

Органічне виробництво здійснюється згідно міжнародних стандартів: базові стандарти IFOAM або Харчовий Кодекс; основними діючими стандартами чи директивами (Директивою ЄС № 2092/91 або Американською національною органічною програмою (USDA). Також застосовуються приватні стандарти екологічного виробництва, такі як Demeter, Naturland, Bioland, Ekowin [50, 51].

В Україні зареєстровано понад 200 виробників органічної ягідної продукції. Цей сектор активно розвивається, незважаючи на виклики, зокрема через військові дії, які впливають на внутрішній ринок та експорт

органічних продуктів. Органічна продукція включає заморожені ягоди, серед яких чорниця, малина, лохина та інші види [52].

Основною перспективою органічного ягідництва є виробництво та реалізація екологічно чистої продукції, отриманої без використання хімічних засобів захисту рослин та мінеральних добрив, зокрема азотних. Розвиток ягідництва в Україні стимулюється також зростаючим попитом на світовому ринку, а висока рентабельність вирощування ягід на експорт обумовлена низькими витратами. Згідно з розрахунками Organic Business School, при середній урожайності ягід у 6 т/га органічне ягідництво починає приносити прибуток вже на другий рік, а витрати на нього окупаються протягом 4-5 років [52].

Для отримання органічної ягідної продукції необхідно дотримуватись вимог [53, 54, 55, 56]:

- 1) використовувати тільки сертифіковані органічні насіння та саджанці;
- 2) насіння не повинно містити генетично модифікованих організмів (ГМО);
- 3) для підживлення рослин використовувати органічні добрива, такі як компост, гній, зелена маса рослин;
- 4) пестициди, гербіциди, фунгіциди та інші хімічні засоби для захисту рослин заборонені або їх використання обмежене до мінімуму, з обов'язковим використанням лише дозволених органічними стандартами препаратів;
- 5) дотримуватися принципу сівозміни: вирощування різних культур для збереження родючості ґрунтів;
- 6) земля повинна бути без хімічних засобів захисту рослин і добрив протягом кількох років (зазвичай три роки до переходу на органічне виробництво);

- 7) для сертифікації органічної продукції необхідно пройти перевірку органом сертифікації, який проводить аудит господарства та аналізує відповідність стандартам;
- 8) вести документацію, що підтверджує органічність вирощування, а також регулярні перевірки на наявність залишкових хімічних речовин;
- 9) під час переробки органічних ягід також дотримуватись вимог щодо використання органічних інгредієнтів;
- 10) продукція повинна зберігатися та транспортуватися з дотриманням стандартів для органічних продуктів, без контакту з неорганічними матеріалами;
- 11) органічна ягідна продукція повинна бути маркована відповідним сертифікатом, що підтверджує її органічне походження.

Ці вимоги забезпечують безпечність продукції для споживачів та сприяють збереженню навколишнього середовища.

Органічні ягоди в основному експортують, причому серед ягід лідируючі позиції займає чорниця заморожена, яка входить в Топ-10 експортованих органічних продуктів [56].

Сучасні технології забезпечують ефективний захист від хвороб і шкідників, а також оптимізацію процесів, таких як запобігання розтріскуванню ягід або покращення фотосинтезу.

Технології облаштування ягідних плантацій також дозволяють збільшувати врожаї, використовувати агротекстиль для зменшення розповсюдження бур'янів та зниження потреби в пестицидах, а також захищати рослини від шкідливих погодних умов. Прикладом може бути Польща, де ці технології активно застосовуються на плантаціях малини [57].

Існує багато інноваційних методів вирощування ягідної продукції, які можуть покращити ефективність і якість продукції. На рис. 3.1 подамо декілька таких методів (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Інноваційні методи вирощування ягідної продукції.

Важливою частиною процесу є також інноваційні системи автоматизації для збору, сортування та транспортування продукції. Високоякісна тара є необхідною для збереження ягід, особливо при заморожуванні, що є важливим для експорту.

Незважаючи на труднощі, виробники ягід в Україні зосереджуються на якості, а не на кількості, орієнтуючись на створення продуктів із доданою вартістю. Важливо ще розвивати кооперативи з переробки та заморожування продукції, що допоможе підвищити конкурентоспроможність на міжнародних ринках [57].

Інноваційна діяльність підприємств є важливим чинником сталого розвитку. Тим підприємствам, які активно впроваджують стратегію інноваційного розвитку, забезпечено зростання конкурентоспроможності та покращення позицій як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках [58, 59, 60].

Таким чином, для подальшого розвитку галузі ягідництва необхідно впроваджувати сучасні агротехнології, оптимізувати виробничі процеси та активно шукати нові ринки збуту.

3.2. Економічні та фінансові інструменти забезпечення розвитку ягідництва

Ягідництво є перспективним напрямком розвитку аграрного бізнесу. Проте для ефективної діяльності підприємств-виробників ягідної продукції потрібне застосування дієвих економічних і фінансових інструментів, які б сприяли не лише збільшенню обсягів виробництва, але й підвищенню якості продукції, покращенню доступу до ринків збуту та зниженню ризиків. До таких інструментів належать фінансова підтримка (кредити, субсидії,

гранти), державні програми, спрямовані на розвиток підприємств, які займаються вирощуванням ягід.

Державне регулювання ягідництва є важливим інструментом для забезпечення сталого розвитку галузі та підтримки виробників, які займаються вирощуванням ягід. Це регулювання включає комплекс заходів, спрямованих на стимулювання виробництва, захист інтересів виробників, збереження довкілля та забезпечення якості продукції для споживачів.

Держава надає субсидії та пільги на розвиток ягідництва, особливо для малих і середніх фермерів. Це може включати дотації на придбання посадкового матеріалу, обладнання, впровадження сучасних технологій для зберігання та переробки продукції. Також можливе надання кредитів з низькою відсотковою ставкою для підтримки молодих фермерів, що сприяє розвитку нових господарств.

Для забезпечення високої якості продукції впроваджуються стандарти, які контролюють процеси вирощування, збору, обробки та пакування ягід. Це важливо для збереження конкурентоспроможності продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках. Вимоги до безпеки харчової продукції також спрямовані на захист здоров'я споживачів.

Держава може вводити податкові пільги для підприємств, які займаються ягідництвом, що сприяє розвитку галузі, особливо в умовах конкурентного тиску з боку імпорту.

Поєднання фінансових, податкових, екологічних та освітніх інструментів дозволяє підтримати виробників продукції ягідництва, забезпечити високу якість цієї продукції. Для цього держава повинна координувати діяльність місцевих органів влади [63].

Державне регулювання галузі ягідництва потрібне для досягнення позитивних тенденцій у її розвитку. Розглянемо суб'єкти, об'єкти та регуляторні інструменти щодо розвитку галузі ягідництва (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Державне регулювання галузі ягідництва*

*Складено на основі [63, 64, 65, 66].

Економічні та фінансові інструменти забезпечують необхідні ресурси для інвестування в технології, які підвищують врожайність і якість продукції ягідництва. Завдяки доступу до кредитів, субсидій і грантів виробники ягід можуть модернізувати виробничі процеси, покращувати логістику та

розширювати ринки збуту. Крім того, фінансове планування та стратегічне управління витратами дозволяють знижувати ризики та забезпечувати стійкість бізнесу в умовах мінливого ринку.

Подамо схематично основні економічні та фінансові інструменти (рис. 3.3).

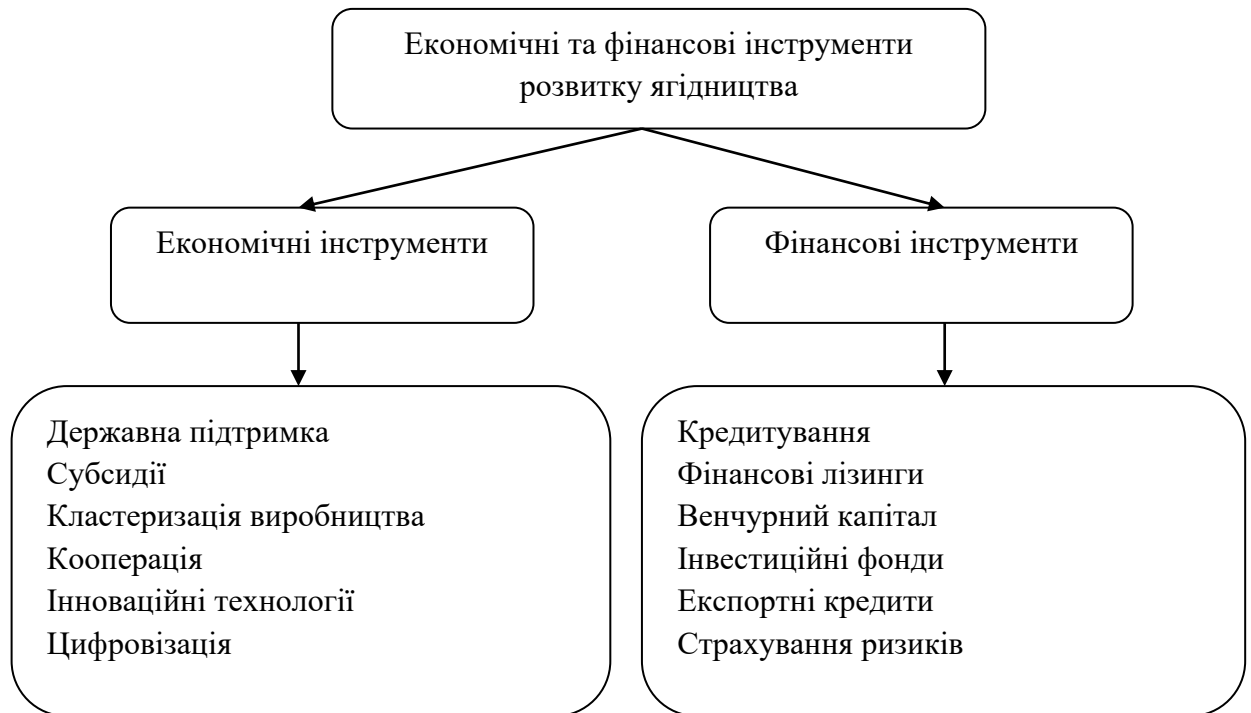

Рис. 3.3. Економічні та фінансові інструменти розвитку ягідництва в Україні*

*Складено автором

На даний час діє урядова грантова програма «Є робота», яка передбачає підтримку малого і середнього бізнесу. З початку дії даної програми 87 суб'єктів господарювання отримали понад 310,5 млн грн. Державна підтримка у 2023 році надана 76 підприємствам і виплачено 259,5 млн грн, з них на розвиток садівництва, ягідництва та виноградарства – 213 млн грн (66 підприємств), 46 млн грн на теплиці – (10 підприємств) [67].

Для підтримки виробників ягідної продукції доцільно інвестувати в інфраструктуру, тобто підтримувати будівництво логістичних центрів, сховищ і холодильників для зберігання ягідної продукції, що допоможе зберегти її якість та продовжити термін зберігання, а також розвивати транспортну інфраструктуру для полегшення доступу до ринків збуту.

Крім того, важливим аспектом є захист інтересів малих виробників ягід через регулювання конкуренції та заходи проти монополій. Доцільно реалізовувати програми підтримки малого та середнього бізнесу, зокрема гранти чи кредити для фермерів, що вирощують ягоди в невеликих обсягах.

Отже, економічні та фінансові інструменти відіграють важливу роль у розвитку ягідництва, сприяючи підвищенню конкурентоспроможності продукції на ринку. Інвестиції в технології, інфраструктуру та інноваційні методи обробки дозволяють оптимізувати витрати та підвищити ефективність виробництва. Завдяки фінансовій підтримці, включаючи кредити та субсидії, підприємства мають можливість розширювати асортимент, підвищувати якість продукції та збільшувати обсяги експорту.

3.3. Перспективи розвитку ринку ягід

Ягідний ринок України, в тому числі й Львівської області, поступово розвивається. Хоча на думку А. Ковалю динаміка ринку свіжих ягід має подвійний характер. З однієї сторони спостерігається зростання споживання ягід та розвиток ринку, а з другої сторони – економічна криза, сезонний характер бізнесу, зниження реальних доходів населення, сезонний характер виробництва ягід негативно позначаються на розвитку виробництва ягід [69, с. 115].

Аналізуючи ринок ягід доцільно зауважити, що їх якість визначається умовами зберігання, при відповідній температурі, та транспортування.

Науковці вважають, що зберегти свіжість ягід можна при узгодженому функціонуванні «холодного» ланцюжка «виробник – транспорт – склади – транспорт – кінцева роздрібна мережа торгівлі» [70, с. 165]. Проте високотехнологічні склади та спеціалізовані транспортні засоби можуть окупитися тільки на великих підприємствах. Тоді як малим фермерським господарствам та іншим дрібним виробникам ягідної продукції вигідніше буде скористатися послугами логістичних операторів.

Поділяємо думку Л. Галата, що європейський ринок ягідної продукції для України найбільш привабливий, особливо із досліджуваного регіону:

- транспортування ягід зі західних областей займає нетривалий час, відстань доставки – відносно невелика;
- землекористування під ягідними культурами (50-100 га) у господарствах в Україні має переваги порівняно з господарствами більшості країн ЄС, площа яких 1-2 га. Вирощування ягід на більших площах дозволяє формувати необхідні для експорту товарні партії ягідної продукції, застосовувати інноваційні технології вирощування тощо;
- сучасний європейський ринок є місткий, оскільки у країнах ЄС проживає понад 500 млн. людей. До того ж доходи населення країн ЄС порівняно з доходами населення нашої країни є досить високі [71].

Виробники свіжої плодово-ягідної продукції у Львівській області, як правило, орієнтовані на експорт в країни Європейського Союзу.

З рис. 3.4 бачимо, що в структурі експорту найбільша частка припадає на Польщу (40 %), Німеччину та Румунію – по 12 %, по 6 % становить частка Італії та Австрії та по 4 % - Латвії і Франції. На інші країни приходить 16 %.

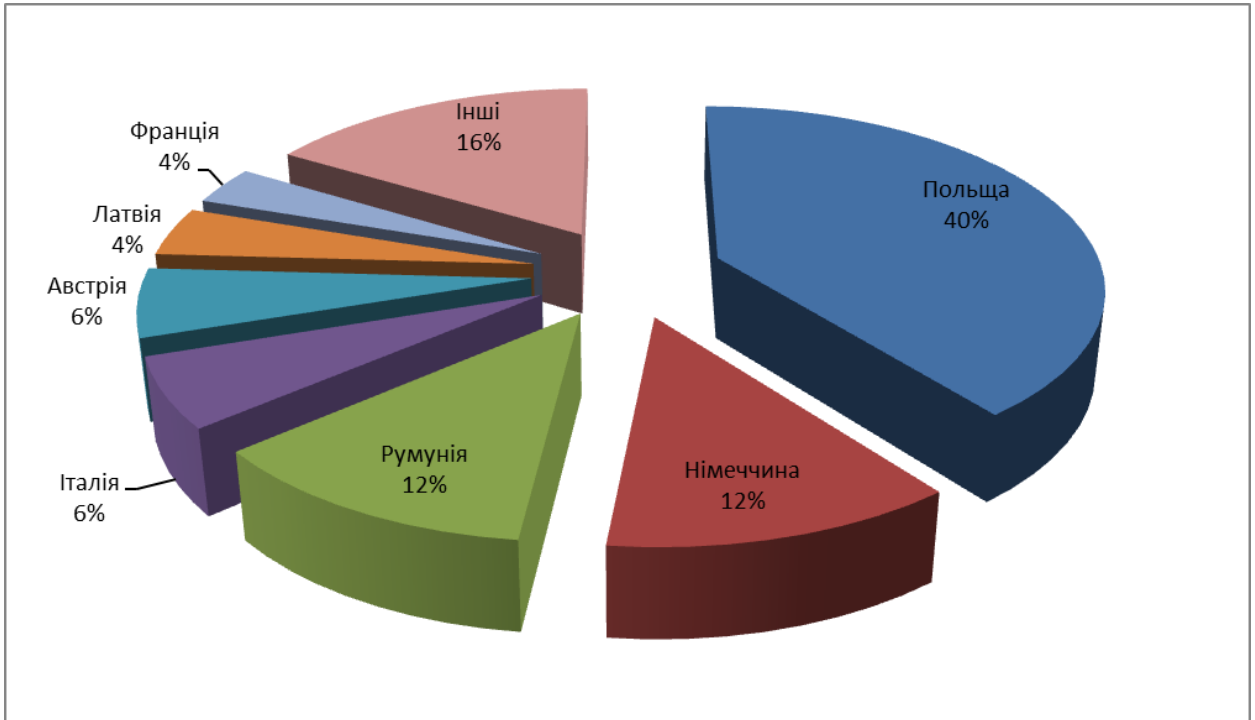

Рис. 3.4. Структура експорту плодово-ягідної продукції Львівської області в розрізі країн (у % до підсумку), 2023 рік*

*Побудовано на основі [33].

Проте, експорт ягід в ЄС вимагає пов'язаний із дотриманням ряду технічних регуляторних заходів (NTM), які забезпечують відповідність продукції міжнародним стандартам якості та безпеки. Вказані 24 заходи охоплюють три основні групи [72]:

1. Заходи групи А: «Географічні обмеження на право».

Ці заходи регулюють використання певних речовин, маркування, мікробіологічні критерії, гігієнічні умови виробництва та сертифікацію:

A210: Допустимі межі залишків або забруднення немікробіологічними речовинами.

A220: Обмеження використання певних речовин у харчових продуктах і контактних матеріалах.

A310, A330: Вимоги до маркування.

A410: Мікробіологічні критерії кінцевого продукту.

A420: Гігієнічні заходи під час виробництва, пов'язані з умовами санітарних і фітосанітарних заходів (SPS).

A830: Сертифікація продукції.

A840: Перевірка відповідності.

A850: Вимоги до відстеження продукції.

2. Заходи групи В: Вимоги до якості.

B700: Забезпечення якості, безпеки або продуктивності продукції. Це стосується відповідності ягід певним стандартам для їхнього визнання на міжнародному ринку.

3. Заходи групи Е: Ліцензування імпорту

E100: Неавтоматичні процедури ліцензування імпорту, які не охоплені санітарними та технічними бар'єрами в торгівлі (SPS та ТВТ).

Такі технічні регуляції спрямовані на забезпечення конкурентоспроможності продукції на зовнішніх ринках, зокрема через дотримання стандартів безпеки та якості. Вони також допомагають забезпечити довіру імпортерів і кінцевих споживачів до українських ягід.

Важливим аспектом є ще сертифікація ягідної продукції, особливо дотримання соціальних і екологічних стандартів.

GLOBALG.A.P. (Good Agricultural Practices) є основним стандартом, який гарантує безпечність та якість продукції, збереження довкілля, безпеку праці та етичні умови виробництва. Цей сертифікат є важливим для експорту, оскільки він підтверджує відповідність міжнародним вимогам.

Дотримання соціальних стандартів: захист прав працівників (належні умови праці, справедлива оплата праці, безпека на робочому місці); відсутність дискримінації, використання дитячої чи примусової праці.

Соціальні стандарти для свіжих ягід зазвичай включають визнані на міжнародному рівні сертифікації, які гарантують відповідність екологічним, соціальним та економічним вимогам, а саме:

1. Fair Trade (Справедлива торгівля).
2. Rainforest Alliance Certified (Орієнтований на збереження екосистем, біорізноманіття та захист прав фермерів і робітників).
3. Organic Certification (Органічна сертифікація).
4. Sedex (SMETA).
5. ISO 26000 (Стандарт для соціальної відповідальності).
6. Sustainable Agriculture Network (SAN)

Дотримання екологічних стандартів: раціональне використання природних ресурсів (води, ґрунту); зниження рівня забруднення та впровадження екологічно чистих технологій; контроль за використанням пестицидів і хімікатів.

Дотримання зазначених стандартів особливо важливі для компаній, які виходять на європейські ринки, таких як ТЗОВ «Агро Фрутіка Бишків», де клієнти дуже уважно ставляться до якості та відповідності продукції стандартам. Це підвищує конкурентоспроможність та репутацію підприємства.

В Україні діє всім відома стратегія «З лану до столу», що є аналогом європейської стратегії «Від ферми до виделки». Обидві стратегії є основним елементом Європейської зеленої угоди, яка спрямована на створення справедливих, здорових і екологічно чистих продуктів, що сприятиме розв'язанню таких проблем, як упаковка та харчові відходи.

З метою об'єктивного оцінювання поточного стану, визначення можливостей для розвитку, виявлення загроз та аналізу слабких сторін галузі ягідництва у Львівській області доцільно провести SWOT-аналіз її розвитку. Він допомагає забезпечити стратегічне планування та підвищення конкурентоспроможності в умовах ринкових змін (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

SWOT-аналіз розвитку галузі ягідництва у Львівській області*

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
Сприятливі кліматичні умови	Нестача фінансових ресурсів
Розвинена інфраструктура	Низький рівень автоматизації та застосування цифрових рішень у виробничих процесах
Наявність експортного потенціалу	Недостатня обізнаність із сучасними технологіями зберігання та транспортування
Конку rentна ціна на ягоди	Недосконала логістична інфраструктура
Дієва державна підтримка	Нестабільна політична ситуація
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
Розширення ринків збуту, особливо до країн ЄС	Зміна клімату
Державні та міжнародні програми підтримки	Конку ренція на глобальному ринку
Використання цифрових технологій	Економічна нестабільність
Зростаючий попит на екологічно чисту продукцію	Регуляторні ризики

*Складено автором

Поданий SWOT-аналіз може бути використаний для розробки стратегії розвитку ягідництва у Львівській області, допоможе сконцентрувати ресурси на ключових напрямках, що забезпечують максимальний ефект, дозволить прийняти обґрунтовані рішення для залучення інвестицій та впровадження інновацій.

ВИСНОВКИ

Виробництво ягідної продукції, як одна з перспективних галузей сільського господарства, є важливим сегментом, що сприяє забезпеченню населення якісними продуктами, підвищенню експортного потенціалу та створенню доданої вартості в агросекторі.

Узагальнивши трактування науковців щодо економічної ефективності вважаємо, що це здатність підприємства досягати максимальних результатів при мінімальних витратах ресурсів, що забезпечує оптимальне використання факторів виробництва для задоволення потреб суспільства

Ефективність виробництва ягід залежить від низки факторів: якість ґрунтів і кліматичні умови; рівень впровадження інноваційних технологій; доступ до фінансування і державної підтримки; організація виробничого процесу та маркетингових стратегій тощо. При цьому фактори, що впливають на економічну ефективність виробництва ягід можна поділити на фактори зовнішнього середовища і фактори внутрішнього середовища. Ці два середовища перебувають у тісному взаємозв'язку, оскільки підприємство формує внутрішнє середовище на основі факторів зовнішнього середовища, а також при допомозі факторів внутрішнього середовища пристосовується до зовнішнього середовища.

У роботі поряд з економічною ефективністю розглядалися інші види ефективності, такі як технічна, соціальна, екологічна та інноваційна.

Галузь ягідництва в Україні демонструє значний потенціал завдяки зростаючому попиту на внутрішньому та зовнішньому ринках. В структурі площ плодово-ягідних насаджень на ягідні культури припадає 2 %.

Львівська область займає важливе місце у виробництві ягід в Україні, поступово нарощуючи обсяги завдяки впровадженню сучасних технологій. На сьогодні в області нараховується 60 виробників, площа ягідних насаджень становить близько 630 гектарів. Найбільші площі насаджень у Львівській

області є під суницею і полуницею (558 га), під смородиною, агрусом та порічками – 435 га, під малиною і ожиною – 323 га і під лохиною – 334 га.

Виробники продукції ягідництва та садівництва у досліджуваному регіоні мають державну підтримку. Так, у 2023 році отримали грантову підтримку «е-Робота» на 200 га, а у 2024 році виділили понад 200 гектарів для нових ягідних і садових насаджень завдяки державній грантовій програмі «Свій Сад».

У Львівській області вирощуванням ягід займаються переважно господарства населення, тоді як частка сільськогосподарських підприємств є не значною і має спадну тенденцію у динаміці. Так, у 2023 р. їх частка становила 11,3 %, тоді як у 2017 році - 17,2 %. Така ситуація пояснюється обмеженістю фінансових ресурсів та інвестицій у галузь ягідництва. Багато сільськогосподарських підприємств зосереджені на традиційних культурах, які приносять стабільніші доходи та мають більш розвинену ринкову інфраструктуру.

Хоча частка площ насаджень плодово-ягідних культур у сільськогосподарських підприємствах має спадну тенденцію, валове виробництво даних культур у 2022 та 2023 роках зросло, порівняно з 2015 роком майже в 3 рази. Це відбулося завдяки інтенсивним методам вирощування, таким як застосування сучасних технологій, добрив і покращеного догляду за культурами, що вплинуло на зростання урожайності.

Оцінка економічної ефективності виробництва ягідної продукції здійснювалася на базі ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків», яке є одним із лідерів у виробництві ягідної продукції у Львівській області. Площа ягідних насаджень товариства становить 124 га з 322 га.

Аналізуючи витрати на виробництво ягідної продукції у товаристві з'ясували, що у 2023 році порівняно з 2021 роком витрати на виробництво ягід зросли майже у 2 рази. В структурі витрат найбільша частка у 2023 році

належала матеріальним витратам - 40,3%, тоді як в попередніх роках ця частка була меншою. В частині матеріальних витрат суттєво зросли витрати на платежі підрядникам, якщо у 2021 році їх частка була 7,8%, то у 2023 році – 33,3 %, що пов'язано з підвищенням цін на матеріали, паливо, добрива та обладнання збільшує витрати на виробництво та зростанням обсягу виробництва, що потребує додаткових ресурсів і послуг від підрядників.

На розвиток ягідного бізнесу у 2024 році ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків» отримало грант від програми «єРобота», підприємство використало ці кошти для закладання нової плантації лохини на площі понад 20 гектарів. Надходження капітальних інвестицій в ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків» має зростаючу тенденцію, а в 2022 та 2023 роках всі капітальні інвестиції були направлені лише на розвиток ягідництва.

Варто зауважити, що рентабельність виробництва ягідної продукції є вищою від рентабельності вирощування зернових культур, майже в 10 раз. Проте, ягідництво має досить великий термін окупності, який становить 8 років.

У сільськогосподарських підприємствах Львівщини у 2015 році рентабельність була досить висока і становила 221,8 %, що було пов'язано з високими цінами на ягідну продукцію та низькими витратами., проте в наступні роки різко знизилася, а в 2019 році рівень збитковості склав 10,2%. Це свідчить про кризу в даний період в галузі через несприятливі кліматичні умови, значне зростання собівартості. У 2020 році рентабельність покращилася до 29,1% і в наступних роках показники стабілізувалися на рівні близько 23 %.

Особлива увага приділяється реалізації ягід. Економічна ефективність реалізації досягається завдяки використанню сучасних технологій вирощування, належному догляду за насадженнями та ефективній логістиці постачання продукції на ринок. Збільшення попиту на органічні та якісні

ягоди як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках сприяє зростанню доходів підприємства.

Завдяки високим стандартам якості, досліджуване нами ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків» успішно конкурує на міжнародному ринку. Ягідна продукція товариства сертифікована та відповідає європейським стандартам якості. Зокрема, компанія дотримується міжнародних стандартів якості, має сертифікати GlobalG.A.P., що є важливим для експорту в країни Європейського Союзу, таких як Польща, Австрія, Німеччина, Франція, а також у Великобританію. Частка замороженої ягідної продукції складає близько 98%. Продаж сублимації у країни Європейського Союзу займає 12-15% від загального збуту ягідної продукції.

Немаловажна роль відводиться логістиці ягідної продукції, підвищення ефективності реалізації та логістики можна досягти завдяки оптимізації процесів транспортування, зберігання та збуту, що дозволить мінімізувати втрати і забезпечити високу якість продукції до споживача.

Для досягнення високих результатів необхідно постійно впроваджувати інноваційні технології у всі етапи виробництва ягідної продукції – від висаджування до зберігання. Однією з сучасних тенденцій є органічне виробництво, яке здобуло значну популярність у країнах Європейського Союзу, інших частинах світу та стрімко набирає популярності в Україні. Органічні ягоди в основному експортують, причому серед ягід лідируючі позиції займає чорниця заморожена, яка входить в Топ-10 експортованих органічних продуктів.

Важливу роль у сприянні сталому розвитку галузі та підтримці виробників, зайнятих вирощуванням ягід відіграє державне регулювання ягідництва. Воно охоплює низку заходів, спрямованих на стимулювання виробничої діяльності, захист прав виробників, збереження екологічного балансу та забезпечення високої якості продукції для споживачів. Нами

наведено економічні та фінансові інструменти розвитку ягідництва, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності продукції на ринку.

Для об'єктивної оцінки поточного стану, визначення перспектив розвитку, виявлення загроз і аналізу слабких сторін ягідництва у Львівській області провели SWOT-аналіз галузі, який сприятиме ефективному стратегічному плануванню та підвищенню конкурентоспроможності в умовах динамічних ринкових змін.

Загалом, успіх галузі ягідництва залежить від поєднання інновацій, грамотної фінансової політики та ефективного управління ресурсами. Виконання цих умов сприятиме зміцненню конкурентоспроможності вітчизняних сільськогосподарських підприємств на міжнародному ринку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Русан В. М., Жураковська Л. А. Аграрний сектор України у 2023 році: складники стійкості, проблеми та перспективні завдання. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/az_agrosektor_15022024.pdf (дата звернення: 20.10.2024).
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 25.10.2024).
3. Власова О. Для збереження врожаю ягід. *Агробізнес сьогодні*. 2020. №11. С. 57-65.
4. Сайт Агропортал. <https://agroportal.ua/news/rastenievodstvo/v-ukrajini-zmenschuyutsya-ploshchi-plodovih-ta-yagidnih-kultur-odnak-ye-vinyatok> (дата звернення: 10.10.2024).
5. Ягідництво в Україні: стан і перспективи. <http://www.jagodnik.info/yagidnytstvo-v-ukrayini-stan-i-perspektyvy> (дата звернення: 5.10.2024).
6. Кухтіна І. Новий сезон на ринку фруктів та ягід: тенденції та перспективи. *Агробізнес сьогодні*. 2020. №11. С.54-57.
7. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, практика, аналіз: монографія. Київ: КНЕУ, 2015. 292 с.
8. Баглаєва Н. С., Суховєєва Ю. А. Теоретична сутність поняття економічна ефективність діяльності підприємства. *Вісник СНТ ННІ бізнесу і менеджменту ХНТУСГ*. 2020. Вип. 2. С. 98-101.
9. Момот О. І., Демченко А. О. Про сутність понять «ефективність» та «результативність» в економіці. *Економічний вісник*. 2013. № 3 (33). С. 207-210.
10. Навольська Н. В. Теоретичні аспекти забезпечення економічної ефективності діяльності підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 18. С. 266-271.

11. Перерва П. Г., Кравчук А. В. Ефективність як економічна категорія. *Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Економічні науки.* 2018. № 15 (1291). С. 137-143.
12. Полегенька М. А. Теоретична сутність економічної категорії «ефективність». *Агросвіт.* 2016. № 10. С. 69-74.
13. Савицька О. М., Салабай В. О. Ефективність діяльності та управління підприємством: особливості використання теорії, методології та результативності аналітичних досліджень. *Ефективна економіка: Електронне наукове фахове видання.* 2019. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/> (дата звернення: 10.09.2024).
14. Чучук Ю. В. Теоретична сутність понять економічна ефективність та ефективність діяльності. *Ефективна економіка: Електронне наукове фахове видання.* 2014. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 05.10.2024).
15. Ярославський А. О. Економічна ефективність діяльності підприємства: теоретичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2018. Вип. 20. Ч. 3. С. 174-177.
16. Боднажевський В. А., Коверга А. В. Шляхи підвищення ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства. *Економіка підприємства: актуальні проблеми та перспективи розвитку: матеріали XII наук.-практ.конф. (м. Херсон, 25 трав. 2017 р.).* Херсон : ХНТУ, 2017. С. 71-73.
17. Євась Т.В., Олексюк А.А. Теоретичні аспекти аналізу економічної ефективності діяльності підприємства. *Подільський науковий вісник.* 2017. №1. С. 18-21

- 18.Петков, О. І. Економічна ефективність підприємств та фактори впливу на неї. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. Том 6. № 1. С.392-399.
- 19.Ковбатюк М.В., Беник Н.Г. Вплив факторів зовнішнього і внутрішнього середовища на процес функціонування та адаптації підприємств. *Водний транспорт*. 2016. №2. С. 101-108.
- 20.Коваль О.А. Рентабельність як показник економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. *Економіка. Управління. Інновації*. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2014_1_50 (дата звернення: 02.10.2024).
- 21.Герасимів З.М. Ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств регіону. *Ефективна економіка*. 2014. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_11_96. (дата звернення: 10.10.2024).
- 22.Шовкун Л.В. Вплив системи управління на ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. *Вісник ХНАУ. Серія : Економічні науки*. 2017. № 2. С. 139-147.
- 23.Дзюбинська О.В., Дзюбинський А.В., Смаль М.В. Управління та ефективність використання земельних ресурсів. *Економічні науки. Серія : Економіка та менеджмент*. 2017. Вип. 14. С. 109-115.
- 24.Свиноус І., Гура А. Теоретичні основи підвищення ефективності виробництва винограду та ягід в сільськогосподарських підприємствах України. *Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал*. Випуск 4. 2018. С. 64-72.
- 25.Кватернюк А. Економічна ефективність продукції рослинництва в контексті інноваційного розвитку України. *Економіка та суспільство*. Випуск 32. 2021. DOI:[10.32782/2524-0072/2021-32-83](https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-83)

- 26.Збарський В.К., Мацибора В. І., Чалий А. А. та ін. Економіка сільського господарства: навч. посіб. ; за ред. В. К. Збарського, В. І. Мацибори. Київ: Каравела, 2009. 264 с.
- 27.Висока О.Є. Економічна сутність прибутку та концепції його формування. Наукові праці КНТУ. *Економічні науки*. 2010. Вип. 17. С.293-300.
- 28.Кузьменко О. А. Методичні підходи до визначення економічної ефективності виробництва в сільському господарстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Випуск 38. 2021. С. 63-67.
- 29.Чазов Є. В. Напрями підвищення прибутковості діяльності підприємства у сучасних умовах. *Ефективна економіка : Електронне наукове фахове видання*. 2015. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>. (дата звернення: 20.10.2024).
- 30.Костюк Л.А., Мамалига І.І. Економічна ефективність виробництва плодів і ягід у сільськогосподарських підприємствах різних форм господарювання. *Садівництво*. 2016. Вип. 71. С. 180-188.
- 31.Сайт Асоціації ягідництва в Україні. URL: <https://uaberries.com/novyny/novyny-sektoru>. (дата звернення: 2.10.2024).
- 32.Площа ягідників і садів у Львівській області (Україна) до кінця року зросте на 400 га. URL: до <https://uaivf.com.ua/ploshha-yagidnykiv-i-sadiv-u-lvivskij-oblasti-ukrayina-do-kinczya-roku-zroste-na-400-ga> (дата звернення: 02.10.2024).
- 33.Сайт Головного управління статистики у Львівській області. URL: http://database.ukrcensus.gov.ua/statbank_lviv. (дата звернення: 01.11.2024).
- 34.Комплексна програма підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021-2025 роки. URL: <http://loda.gov.ua>. (дата звернення: 22.10.2024).

35. Стратегія розвитку Львівської області на період 2021-2027 років. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/strategiya-rozvytku-lvivskoyi-oblasti-na-period-2021-2027-rokiv.pdf> (дата звернення: 20.10.2024).
36. Програма сприяння залученню інвестицій Львівської міської територіальної громади на 2022-2024 рр. Львівська міська рада: URL: <https://city-adm.lviv.ua/lmr/office/upravlinnia-investytsii-ta-proektiv> (дата звернення: 19.09.2024).
37. Ягідні тенденції і перспективи. URL: <https://agro-business.com.ua>. (дата звернення: 20.10.2024).
38. Кудельський В. Е. Економічні засади виробництва сільськогосподарської продукції підприємствами аграрного сектора : монографія. Економіка та управління підприємством: сучасні підходи, методи та моделі. 2013. С. 133-161.
39. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг) / [О.М. Шпичак, О.В. Бондар, Л.М. Пархоменко та ін.]. К. : ННЦ «ІАЕ», 2015. 424 с.
40. Вирощувати ягоди вигідніше, як зерно. URL: <https://resh.news/news/5645> (дата звернення: 21.10.2024).
41. Річні звіти ТзОВ «Агро Фрутіка Бишків» за 2021-2023 роки.
42. Варченко О.М. Методичні підходи до оцінки ефективності функціонування збутових логістичних систем аграрних підприємств. Економіка та управління АПК. № 2. 2014. С. 21-26.
43. Вострякова В. І. Проблеми та перспективи розвитку логістичної системи розподілу плодово-ягідної продукції підприємств Вінницької області. *Молодий вчений*. № 12 (39). 2016. С. 698-703.
44. Федерація органічного руху України. URL: <http://organic.com.ua>. (дата звернення 10.10.2024).

45. Сектор плодів та овочів демонструє певні ознаки стабілізації. URL: <https://uaexport.org/2024/05/17/sector-plodiv-ta-ovochiv-demonstruye-pevni-oznaki-stabilizatsiyi> (дата звернення: 25.10.2024).
46. Сезон овочів та фруктів: чи будуть вони доступні для українців. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/sezon-ovochiv-ta-fruktiv-chi-budut-voni-dostupni-dlja-ukrajintziv.html> (дата звернення: 25.10.2024).
47. Чайка Т. О., Воронько-Невіднича Т. В., Яснолоб І. О. Логістика як оптимізація процесу реалізації сільськогосподарської продукції. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Вип. 1 (12). Полтава : РВВ ПДАА. 2016. С. 126-135.
48. Тюріна Н. М. Маркетинг-логістична концепція управління підприємством. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2011. № 2, т. 1. С. 43-47.
49. Гурч Л. М. Логістика: навч. посіб. Київ : ДП «ВД «Персонал», 2008. 560 с.
50. FiBL-IFOAM «Світ органічного сільського господарства. Статистика та тренди 2019». URL: <https://anmeldeservice.fibl.org/event/bes-solawi-gauting-19> (дата звернення: 20.10.2024).
51. Дослідження FiBL 2019. На основі національних джерел даних і даних органів сертифікації. *Світовий ринок: Organic Monitor 2019*. URL: <https://shop.fibl.org/CHde/mwdownloads/download/link/id/12-02/?ref=1/> (дата звернення: 28.10.2024).
52. Organic Business School. <https://agronews.com.ua> (дата звернення: 28.10.2024).
53. Сиротюк Г. Тенденції розвитку ринку органічної продукції в Україні. *Аграрна економіка. Науковий журнал Львівського НАУ*. 2021. Т. 14. № 3-4. С. 30-38.
54. Мармуль Л.О., Новак Н.Н. Розвиток органічного виробництва на засадах кооперації. *Економіка АПК*. №9. 2016. С. 26-32.

- 55.Матвійчук Н.Н. Органічне виробництво плодово-ягідної продукції - перспективний напрям у садівництві. *Національна економіка. Інтелект XXI*. № 5. 2016 . С. 94-97.
- 56.Органічний ринок ягід: де шукати стабільний попит. Нові гравці ринку роблять ставку на тренд, який має певні перспективи. *Ягідник*. №4 (15) 2019. С. 28-29.
- 57.Інноваційні агротехнології, кооперація, створення доданої вартості продукту. URL: <http://www.jagodnik.info/516-innovatsijni-agrotekhnologijikooperatsiya-stvorennya-dodanoji-vartosti-produktu/> (дата звернення: 1.11.2024).
- 58.Жигайло Р. Перспективні напрями інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств. *Збірник матеріалів Звітної студентської наукової конференції за результатами науково-дослідної роботи у 2021 р.* / за заг. ред. В.М. Коваліва, Р.Д. Федіва, м. Дубляни, травень 2022. С. 176-180.
- 59.Жигайло Р. Інноваційна діяльність як чинник сталого розвитку аграрних підприємств. *Перспективи розвитку управлінських систем у соціальній та економічній сферах України: теорія і практика* : зб. матеріалів V Всеукр. наук.-практ. інт.-конф., 2 грудня 2021 р.. Київ: КУБГ, 2021. С.213-216.
- 60.Жигайло Р. Стимулювання інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств. *Студентська молодь і науковий прогрес в АПК*: тези доп. Міжнар. студ. наук. форуму, 4-6 жовтня 2022 року. Львів, 2022. С. 244.
- 61.Ринок плодово-ягідної продукції: стан, прогнози та рентабельність. URL: <https://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/15148-rynokplodovoiahidnoi-produktsii-stan-prohnozy-ta-rentabelnist.html> (дата звернення: 12.10.2024).

62. Жигайло Р. Сучасні тенденції та перспективи ринку ягід. Теоретичні аспекти ефективності виробництва сільськогосподарських підприємств. *Збірник матеріалів Звітної студентської наукової конференції за результатами науково-дослідної роботи у 2023 р. 7.03. 2024 р./* за заг. ред. В.М. Коваліва, Р.Д. Федіва м. Дубляни, 2024. С. 57-59.
63. Коваль А. О. Економічні інструменти забезпечення збалансованого розвитку ягідництва. *Збалансоване природокористування*. № 3. 2021. С.48-53.
64. Про затвердження галузевої Програми розвитку садівництва України на період до 2025 року: Наказ Мінагрополітики України від 21.07.2008 р. № 444/74. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FIN40145> (дата звернення: 11.10.2024).
65. Про насіння і садивний матеріал: Закон України від 2 червня 2003 р. № 797. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 13. Ст. 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-15> (дата звернення: 11.10.2024).
66. Про охорону прав на сорти рослин: Закон України (№ 3116-ХІІ від 21.04.1993 р.). Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1993. № 21. Ст. 218. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12> (дата звернення: 11.10.2024).
67. Сайт Держзовнішінформ. URL: <https://dzi.gov.ua/press-centre/news/agropidpryyemstva-otrymaly-shhe-14-miljoniv-gryven-na-rozvytok-sadivnytstva>. (дата звернення: 20.10.2024).
68. Ярошевич Т. Особливості експорту ягід до країн ЄС. *Товарознавчий вісник*. Том 16, № 1, 2023. С. 244-252.
69. Коваль А. О. Концептуальні засади розвитку сучасного ринку ягідництва в Україні. *Збалансоване природокористування*. № 1. 2020. С.114-119.

70. Крикавський Є. В., Кузьо Н. Є., Косар Н. С., Черкес Р. Б. Перспективи розвитку виробників на ринку фруктів та ягід України. *Вісник Хмельницького національного університету* 2021, № 6, Том 2. С. 163-170.
71. Галат Л. М. Експортний потенціал та проблеми розвитку галузі ягідництва України. *Агросвіт*. № 1-2. 2021. С. 46-55.
72. Ярошевич Т. С. Особливості експорту ягід до країн ЄС. *Товарознавчий вісник*. 2023. Випуск 16. С. 244-252.
73. Жигайло Р. Ефективне управління фінансовими ресурсами на підприємствах в умовах нестабільної економіки. *Тенденції розвитку наукової думки в менеджменті, галузях спорту, обслуговування та охорони здоров'я: тези доп. III Міжнар. студ. наук. конф. (26-27 вересня 2024 року, м. Львів) / за заг. ред. Н. Павленчик. Львів : ЛДУФК ім. Івана Боберського, 2024. С. 43-45.*